

**First annual conference of the
Victimology Society of Serbia**

**Victim's rights and the EU:
the challenges for providing
victim support**

Book of Abstracts

Victim's rights and the EU

Knjiga apstrakata

Prava žrtava i EU

**Prava žrtava i EU: izazovi
pružanja pomoći žrtvama**

**Prva godišnja konferencija
Viktimološkog društva Srbije**

11th and 12th November 2010, Belgrade

11. i 12. novembar 2010. godine, Beograd

**Prva godišnja konferencija
Viktimološkog društva Srbije**

Prava žrtava i EU: izazovi pružanja pomoći žrtvama

Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

ВИКТИМОЛОШКО друштво Србије. Годишња конференција
(1 ; 2010 ; Београд)

Prava žrtava i EU : Izazovi pružanja pomoći žrtvama : knjiga apstrakata / Prva godišnja konferencija Viktimološkog društva Srbije, Beograd, 11-12. novembar 2010. ; priređivač Vesna Nikolić-Ristanović. – Beograd ; Viktimološko društvo Srbije : Prometej. – 71 str. : 24 cm

Tiraž 200. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-87971-12-7 (Prometej)

1. Николић-Ристановић, Весна [уредник]
а) Жртве – Правна заштита – Европа – Апстракти

COBISS.SR-ID 179429644

**Prva godišnja konferencija
Viktimološkog društva Srbije**

**Prava žrtava i EU: izazovi
pružanja pomoći žrtvama**

Knjiga apstrakata

Beograd, 11–12. novembar 2010.

Izdavači:

© Viktimološko društvo Srbije-VDS
Beograd, Dositejeva 1a

„Prometej“

Beograd, Prve pruge 43

Za izdavače:

Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović
Ing. Borivoje Uščumlić

Idejno rešenje korica:

Tatjana Stojković

Prelom:

„Spectral“ Beograd

Štampa:

„Prometej“, Beograd

Programski i organizacioni odbor Konferencije:

prof. dr Slobodan Savić, prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović,
prof. dr Nevena Petruščić, dr Ivana Stevanović,
dr Sanja Čopić i Jasmina Nikolić

Organizovanje konferencije finansijski su podržali
Fond za otvoreno društvo
i Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO - SRBIJA
FUND FOR AN OPEN SOCIETY - SERBIA

PROGRAM

I dan (11. novembar 2010.)

- 9.00 – 9.30 – Registracija učesnika
9.30 – 10.00 – Otvaranje konferencije
10.00 – 11.30 – Plenarna sesija 1: **Prava žrtava i EU**

Moderatorica: prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović

Dr Antony Pemberton: *Izazovi za razvoj prava žrtava: pregled rezultata projekta Žrtve u Evropi*

Dr Magnus Lindgren: *Pomoć žrtvama i reforma policije u EU: švedsko iskustvo*

Doc. dr Mirjana Dokmanović: *Međunarodni i evropski standardi o žrtvama rodno baziranog nasilja i usklađenost zakonodavstva Srbije sa njima*

Prof. dr Zorica Mršević: *Presude Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima porodičnog nasilja*

- 11.30 – 12.00 – Pauza za kafu i poster prezentacije

- 12.00 – 13.30 – Plenarna sesija 2: **Prava žrtava u pravnom sistemu Republike Srbije**

Moderatorica: dr Sanja Ćopić

Radmila Dragičević-Dičić: *Pomoć i zaštita žrtava u krivičnom postupku u Srbiji*

Prof. dr Nevena Petrušić i dr Ivana Stevanović: *Pravna zaštita dece u Srbiji i međunarodni standardi*

Dr Sanja Ćopić: *Zaštita prava žrtava u Srbiji i EU: pregled rezultata istraživanja Viktimološkog društva Srbije*

- 13.30 – 14.30 – Pauza za ručak
14.30 – 16.00 – Tematske sesije

Tematska sesija 1 – Žrtve različitih oblika viktimizacije

Moderator: prof dr Oliver Bačanović

Doc. dr Saša Mijalković, doc. dr Darko Marinković i doc. dr Goran Bošković: *Postupanje pripadnika službi bezbednosti prema žrtvama prilikom otkrivanja trgovine ljudima*

Dr Srđan Žikić, doc. dr Vesna Baltazarević i prof. dr Jane Paunković: *Mobing – psihičko zlostavljanje na radu*

Prof. dr Oliver Bačanović i Nataša Jovanova: *Nasilje u školi – žrtve i reakcija škole*

Mr Danica Vasiljević-Prodanović: *Žrtva – svedok, tužilac... sudija?*

Tematska sesija 2 – Pomoć i podrška žrtvama i svedocima

Moderatorica: Slavica Peković

Nikica Hamer Vidmar: *Specifičnosti sastava podrške žrtvama i svedocima u Republici Hrvatskoj*

Slavica Peković: *Žrtve i svedoci u postupcima ratnih zločina*

Svetlana Nikoloska: *Saradnja institucije u pružanju pomoći i podrške žrtvama seksualnog kriminaliteta*

Janko Radmanović: *Kako žrtva rata može postati zločinac?*

16.00 – 16.15 – Pauza za kafu

16.15 – 17.45

Tematska sesija 3 – Nasilje nad ženama i nasilje u porodici

Moderatorica: Mr sci. dr Bosiljka Đikanović

Mr sci. dr Bosiljka Đikanović, dr Stanislava Otašević, dr Henrica A.F.M. Jansen, prof. dr Snežana Simić, dr Sylvie Lo Fo Wong i prof. dr Toine Lagro-Janssen: *Odgovor na nasilje nad ženama u Srbiji: kreiranje zdravstvene politike koja je zasnovana na rezultatima istraživanja*

Marija Vasić: *Žrtve nasilja u sistemu socijalne zaštite i mogućnosti pružanja dalje podrške*

Nada Golubović i Minja Damjanović: *Rodno odgovorno budžetiranje kao metod za pomoć ženama žrtvama nasilja u porodici*

Marina Mijatović: *Nasilje u porodici – kaznena politika sudova*

Radionica 1 – Službe za pomoć i podršku oštećenima i svedocima

Moderatorke: Jasmina Ilić, Misija OEBS u Srbiji i Dr Sanja Nikolić, mr sci, psihijatar, Institut za mentalno zdravlje Beograd

Učesnici: sudije i tužioci

II dan (12. novembar 2010.)

9.30 – 11.00 – Plenarna sesija 3: ***Izazovi pružanja pomoći žrtvama***

Moderator: prof. dr Slobodan Savić

Prof. dr Nevenka Žegarac: *Pomoć žrtvama i reforma sistema socijalne zaštite u Srbiji*

Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović: *Izazovi pružanja pomoći žrtvama u Srbiji u kontekstu evropskih integracija*

Prof. dr Slobodan Savić i doc. dr Đorđe Alempijević: *Pomoć žrtvama i sistem zdravstvene zaštite u Srbiji*

Jasmina Ivanović: *Izazovi i problemi u pružanju pomoći deci žrtvama u praksi u Srbiji*

11.00 – 11.30 – Pauza za kafu i poster prezentacije

11.30 – 13.00 – Plenarna sesija 4: ***Žrtve kršenja ljudskih prava, međunarodno pravo i EU***

Moderatorka: doc. dr Mirjana Dokmanović

Miloš Janković: *Lica lišena slobode kao žrtve*

Doc. dr Nina Peršak: *Evropsko krivično pravo: novo mesto za viktimološke inicijative*

Jacek Kowalewski: *Pravo žrtve na istinu o teškim kršenjima ljudskih prava u prošlosti u evropskom kontekstu: perspektive i izazovi za sudsko priznavanje prava*

Marija Mitić i Olivera Vučić: *Vodič za primenu tehnika pregovaranja i medijacije prilikom rešavanja sukoba nastalih u situacijama diskriminacije*

13.00 – 14.00 – Pauza za ručak

14.00 – 15.30 – Tematske sesije

Tematska sesija 4 - Izazovi i dileme u pružanju pomoći žrtvama

Moderatorka: doc. dr Vesna Baltezarević

Nikica Hamer Vidmar: *Uključenje volontera u rad Odeljenja za organizovanje i pružanje podrške svedocima i žrtvama*

Tamara Boškić: *Volonterizam ili profesionalizacija - primer različitih praksi u pružanju usluga savetovanja u Psihološkom savetovalištu Centra za ratnu traumu*

Doc. dr Vesna Baltezarević, mr Radoslav Baltezarević, dr Srđan Žikić, prof. dr Jane Paunković: *Suočavanje sa posledicama mobinga*

Dragan Obradović: *Zaštita žrtava krivičnih dela protiv životne sredine*

Marjan Jovanović: *NVO kao pomoć žrtvama kompjuterskog kriminala*

Radionica 2 – Kako predajemo viktimologiju

Moderatorka: prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu i Viktimološko društvo Srbije

Učesnici:

Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović

Doc. dr. Nina Peršak

Prof. dr Slobodanka Konstantinović-Vilić

Prof. dr Oliver Bačanović

Tematska sesija 5 – Deca i stari kao žrtve

Moderatorka: Ljiljana Stevković

Vanja Macanović: *Deca žrtve nasilja u porodici – primena Zakona o maloletnicima u pravosudnoj praksi sudova i tužilaštava u Vojvodini Olivera Kuljić: Da li su (samo) stari žrtve?*

Ljiljana Stevković i Jelena Dimitrijević: *Viktimizacija starih u institucionalnom i porodičnom okruženju*

Jelena Dimitrijević i Nikola M. Petrović: *Viktimizacija i delinkvencija: analiza rezultata Ankete sa samoprijavlivanjem maloletničke delinkvencije u Beogradu*

16.30 – Skupština Viktimološkog društva Srbije

PLENARNE SESIJE

Plenarna sesija 1: Prava žrtava i EU

Izazovi za razvoj prava žrtava: pregled rezultata projekta Žrtve u Evropi

Dr Antony Pemberton

*Međunarodni viktimološki institut INTERVICT
(Univerzitet u Tilburgu, Holandija)*

Evropska unija je 2001. godine usvojila Okvirnu odluku o položaju žrtava u krivičnom postupku. Ova prekretnica u razvoju prava žrtava ujedno predstavlja prvi pravno obavezujući međunarodni instrument u ovoj oblasti. Dvadeset sedam zemalja članica bi trebalo da implementiraju prilično širok korpus prava žrtava kriminaliteta. Kažem *trebalo bi*, jer evaluacije Evropske komisije rađene 2004. i 2008. godine o primeni Okvirne odluke, kao i skorašnji projekat *Žrtve u Evropi*, koji je 2008. i 2009. godine realizovan od strane portugalske službe za žrtve APAV i INTERVICT-a a u ime Evropske pomoći žrtvama, pokazuju da je implementacija Okvirne odluke ostavila dosta toga što se samo priželjkuje. Naime, u pogledu stvarnog poboljšanja položaja žrtava kriminaliteta, efekti Okvirne odluke nisu kvalitativno drugačiji u odnosu na ranije, pravno neobavezujuće međunarodne instrumente („meko pravo“) poput Deklaracije UN i preporuka Saveta Evrope iz osamdesetih godina XX veka.

U izlaganju ću ukazati na neke ključne rezultate projekta *Žrtve u Evropi* i glavne obrasce u primeni prava žrtava do kojih se došlo kroz ovaj projekat. Stiče se utisak da razvijanje prava zavisi of pratećih troškova, obima u kome mogu da budu u suprotnosti ili da se čini da su u suprotnosti sa drugim interesima krivičnog pravnog sistema i postojanja nacionalnih lidera koji se zalažu za prava žrtava, poput službi za žrtve. Uz to, u radu ću ukazati i na to da razvoj položaja žrtava širom Evropske unije pokazuje značajne različitosti i da je, opšte uzev, još uvek na prilično niskom nivou. U poslednjem delu izlaganja razmotri-

ću faktore koji se nalaze u osnovi ove dve osnovne odlike – relativno niskog nivoa i različitosti u razvoju – evropskog polja prava žrtava.

Podrška žrtvama i reforma policije u Evropskoj Uniji: Iskustvo iz Švedske

Dr Magnus Lindgren

Organizacija „Sigurna Švedska“ i Ombudsman za žrtve kriminaliteta

Tokom poslednjih decenija žrtve kriminaliteta su sve više dospevale u fokus Evropske unije, što je delimično rezultat napora ženskog pokreta da skrene pažnju na problem muškog nasilja nad ženama. Realizovane su brojne inicijative i reforme kako bi se poboljšali podrška, zaštita i pomoć žrtvama, na primer, uvođenje naknade štete za pretrpljene povrede i predviđanje pravnog savetovanja. Istovremeno, naglašavano je da je briga o žrtvama kriminala važno polje rada policije. U Švedskoj, Nacionalni policijski odbor je predstavio model kako bi policija trebalo da učestvuje u pružanju podrške žrtvama u lokalnim zajednicama. Na primer, veoma je važno da svi pripadnici policije poseduju dobro znanje o tipičnim potrebama i reakcijama žrtava kriminaliteta. Mora postojati i jasna podela obaveza i odgovornosti u pogledu pružanja podrške žrtvama u okviru policije, kako bi svako znao ko je odgovoran za šta. Uz to, policija mora da uspostavi procedure koje će osigurati da se sa žrtvama kriminaliteta pravilno postupa i da im se omogući relevantno, precizno i kontinuirano informisanje o statusu njihovog slučaja. Štaviše, postoje dve osnovne komponente koje moraju da funkcionišu u toku 24 sata u okviru policije: kontinuirana procena aktuelnih i potencijalnih rizika i pretnji žrtvama kriminaliteta, i aktivno upravljanje krivičnim istragama kako bi se obezbedilo da žrtve dobiju podršku koja im pripada. Međutim, u praksi je teško prevesti ovaj model u akciju. Jedan od razloga je taj što je rad policije tradicionalno bio usmeren na hvatanje učinilaca, odnosno na reakciju na već učinjena dela, umesto na proaktivnu prevenciju kriminaliteta. Kao rezultat toga, policija ponekad ima teškoća da usvoji nove metode rada. Još jedan razlog je taj

da već preopterećena organizacija kao što je policija može oklevati da preuzme ono što doživljava kao nove, dodatne zadatke. U takvim slučajevima, ona može izabrati da pokrene privremene kampanje umesto koncipiranja strukturisanog rada usmerenog na postizanje trajne promene načina rada i metoda. Tako, umesto integrisanja prioriternih dužnosti u svakodnevni policijski posao, odgovornost za ove dužnosti je često delegirana jednom ili nekolicini policajaca, koji su zainteresovani za tu problematiku.

Međunarodni i evropski standardi o žrtvama rodno baziranog nasilja i usklađenost zakonodavstva Srbije sa njima

Doc. dr Mirjana Dokmanović

Fakultet za evropske pravno-političke studije Univerziteta Singidunum i Viktimološko društvo Srbije

Poslednjih godina Republika Srbija je ostvarila određen napredak u pogledu suzbijanja i sankcionisanja seksualnog i rodno zasnovanog nasilja. Usvajanjem antidiskriminacione legislativne (Zakona o sprečavanju diskriminacije i Zakona o ravnopravnosti polova) stvorena je dobra osnova za dalje unapređenje zakona u ovoj oblasti, s obzirom da je rodno zasnovano nasilje priznato kao vid diskriminacije žena. Međutim, nacionalno zakonodavstvo je i dalje znatno više fokusirano na sankcionisanje nasilja uopšte, pa tako i rodno zasnovanog nasilja, posebno, nego na prevenciju i zaštitu žrtava. Stoga se novi zahvati na unapređivanju zakonodavstva moraju upravo tu fokusirati, polazeći od zahteva postavljenih u međunarodnopravnim dokumentima i primerima uspešnih praksi drugih zemalja.

Cilj ovog rada je da analizira usklađenost zakonodavstva Republike Srbije sa međunarodnim i evropskim standardima o žrtvama rodno baziranog nasilja i da da preporuke za unapređenje zakonodavstva. U prvom delu rada predstaviće se međunarodni i evropski standardi u oblasti zaštite žrtava koji su sadržani u dokumentima Ujedinjenih nacija, Saveta Evrope, Evropskog parlamenta i preporuke ekspertske foruma Konferencija EU o nasilju nad ženama. Daće

se i kratki pregled dobrih praksi u primeni ovih standarda u drugim zemljama koji bi mogli da posluže kao primer za razvijanje novih zakonskih rešenja kod nas. U trećem delu rada daće se pregled važećih zakonskih rešenja i ocena njihove usklađenosti sa međunarodnim i evropskim standardima. U četvrtom delu rada daće se preporuke za unapređenje nacionalne legislative u ovoj oblasti.

Presude Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima porodičnog nasilja

Prof. dr Zorica Mršević

*Zamenica zaštitnika građana RS za rodnu ravnopravnost i prava
osoba sa invaliditetom*

Nasilje je onoliko jako i onoliko nekažnjivo koliko je slaba država i neefikasne njene institucije. U dve nedavne presude donete 2009 godine povodom slučajeva porodičnog nasilja sa smrtnim ishodom, *Tomašić protiv Hrvatske* i *Opuz protiv Turske*, obe završene donošenjem osuđujućih presuda protiv pomenutih država, Evropski sud za ljudska prava u Strazburu je stao na stanovište da postoji odgovornost država u slučajevima porodičnog nasilja zbog nepreduzimanja odgovarajućih radnji i mera od strane nadležnih državnih organa prinude. Sud je takođe jasno stao na nedvosmisleno izraženo stanovište da u predmetima koji se odnose na smrt u okolnostima iz kojih bi mogla proizaći odgovornost države, vlasti moraju delovati na vlastitu inicijativu čim saznaju za dotičnu stvar. Važno je primetiti i da je Sud konstatovao da nemoć države da efikasno spreči rodno zasnovano nasilje predstavlja oblik zabranjene diskriminacije žena. Države su odgovorne kada propuste da s dužnom pažnjom spreče nasilje nad ženama, uključujući i nasilje izvršeno od strane privatnih lica, kao i da istraže, krivično gone i kazne to nasilje. Upadljiva je sličnost činjeničnih i pravnih okolnosti oba slučaja sa domaćim slučajevima porodičnog nasilja pa su slični postupci i presude istog Suda protiv Srbije vrlo mogući ako dođe do korektnog obraćanja ovlašćenih subjekata toj evropskoj sudskoj instanci.

Plenarna sesija 2: Prava žrtava u pravnom sistemu Republike Srbije

Pomoć i zaštita žrtava u krivičnom postupku

Radmila Dragičević-Dičić

Apelacioni sud u Beogradu

U krivičnom postupku žrtva učestvuje kao oštećeni, dok se pod posebnim uslovima može pojaviti i kao tužilac. Žrtva je jedan od najvažnijih učesnika u krivičnom postupku, često i jedini, te njeno saslušanje predstavlja važan deo dokazivanja. Procesni položaj žrtve sadrži njena prava i obaveze koje su regulisane Zakonikom o krivičnom postupku, kojim se određuju i procesne mere zaštite žrtve kao svedoka. Procesne mere zaštite se primenjuju pre pokretanja, u toku i nakon završetka krivičnog postupka, a imaju za cilj da povećaju često ugroženu bezbednost žrtve i otklone sve opasnosti koje proizilaze iz njene spremnosti da svedoči. Država kao potpisnik mnogih međunarodnih ugovora i konvencija mora da predstavlja garanta za zaštitu prava žrtve. U krivičnom postupku ta prava u ime države moraju da pružaju i za njih garantuju policija, tužilaštvo i sud. Kroz adekvatno postupanje sa žrtvama, koje je za posebne kategorije žrtava garantovano i posebnim međunarodnim konvencijama, stvaraju se nužni preduslovi za jačanje poverenja žrtve u ceo krivičnopravni sistem i osigurava njena saradnja u krivičnom postupku. Policija, tužilaštvo i sud moraju obezbediti kadrove koji su u stanju da, pre svega, identifikuju žrtvu, a zatim obezbede da se njeno saslušanje obavi bez dodatnog traumatizovanja. U tom smislu važna je preporuka Saveta Evrope br. Rec (85)11 iz 1985. godine, koja govori o važnosti uspostavljanja poverenja žrtve u krivični postupak, njenog pridobijanja za saradnju i potrebi pružanja zaštite žrtvi i njenoj porodici. Zaštita žrtava može biti pružena primenom odredbi

Zakonika o krivičnom postupku, Zakona o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, kao i direktnom primenom međunarodnih konvencija, posebno onih koje govore o ograničavanom kriminalu, trgovini ljudima, zaštiti dece itd. Međutim, stepen poštovanja i obezbeđenja prava žrtve, kao i onemogućavanje njene višestruke viktimizacije kroz krivični postupak zavise od veštine i znanja sudija, tužilaštva i policije, pa je neophodna njihova kontinuirana edukacija. Nasuprot prava žrtve je i pravo okrivljenog da u pravičnom postupku ispita žrtvu kao svedoka, da kroz kontradiktoran postupak ospori njen iskaz. Međutim, Evropski sud za ljudska prava je stvorio značajnu sudsku praksu koja definiše moguće granice ograničenja prava okrivljenog u korist zaštite žrtve. Praksa ovog suda mora da postane sastavni deo naše sudske prakse, da se neposredno primenjuje, što takođe zahteva kontinuiranu edukaciju sudija.

Pravna zaštita dece u Srbiji i međunarodni standardi

Prof. dr Nevena Petrušić

*Pravni fakultet Univerziteta u Nišu
i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti*

Dr Ivana Stevanović

*Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
i Centar za prava deteta*

U savremenom svetu politika prema deci sagledava se kao strateško pitanje društvenog razvoja, a njeno kreiranje i implementacija podrazumeva udruživanje svih društvenih aktera – centralne i lokalnih vlasti, zakonodavne vlasti, kao i organizacija civilnog društva i privatnog sektora. Saglasno tome, savremeni sistem društvene zaštite dece mora biti zasnovan na multidisciplinarnom i intersektorskom pristupu, uz uvažavanje potrebe kontinuirane edukacije svih subjekata koji sudeluju u sistemu.

Centralno mesto u sistemu zaštite dece zauzima pravna zaštita, u okviru koje poseban značaj imaju mehanizmi porodičnopravne i krivičnopravne zaštite dece. Stepem delotvornosti i efikasnosti

ovih mehanizama zavisi od niza faktora, pri čemu je ključna njihova povezanost sa drugim institucionalnim sistemima zaštite, kao što su sistem socijalne zaštite, zdravstvo i obrazovanje. Pored toga, od značaja je i delovanje pojedinih vaninstitucionalnih činilaca, među kojima posebno važnu ulogu imaju nevladine organizacije i profesionalna udruženja. Svaki deo složenog sistema zaštite dece, kao i svaka institucija u njemu, ima svoje mesto i nosi svoj deo odgovornosti za uspešno funkcionisanje sistema pravne zaštite dece.

Na kraju 20. i početkom 21. veka naročita pažnja posvećena je uspostavljanju delotvorne zaštite dece-žrtava. Na međunarodnom i evropskom nivou razvijeni su visoki standardi zaštite dece-žrtava, koje države sa većom ili manjom uspešnošću implementiraju reformišući pojedine grane pravnog sistema. U ovom radu autorke su kritički sagledale rezultate najnovijih reformi u oblasti domaćeg porodičnog i krivičnog prava, nastojeći da odgovore na pitanje da li i u kojoj meri pravni propisi u domenu zaštite dece, posebno dece-žrtava, slede međunarodne i evropske standarde, savremene koncepcije i opšte trendove. Odgovarajuća pažnja posvećena je razmatranju objektivnih i subjektivnih razloga zbog kojih je izuzetno retka neposredna primena ratifikovanih međunarodnih ugovora u domenu zaštite dece-žrtava, iako Ustav Srbije to omogućava.

Zaštita prava žrtava u Srbiji i EU: pregled rezultata istraživanja Viktimološkog društva Srbije

Dr Sanja Čopić

*Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
i Viktimološko društvo Srbije*

Nakon društvenih i pravnih promena 2000. godine, u Srbiji se uočava trend postepenog poboljšanja pravnog položaja i zaštite žrtava kriminaliteta. Pravne reforme vezane za položaj i zaštitu žrtava kretnale su se u tri osnovna pravca. Prvi pravac promena predstavljaju izmene krivičnog materijalnog zakonodavstva, posebno one do kojih je došlo tokom 2002. i 2003. godine, koje se prevashodno ogledaju u

inkriminisanju nasilja u porodici, silovanja u braku i trgovine ljudima, čime je postavljen bolji pravni osnov za zaštitu posebno osetljivih žrtava, naročito s obzirom na vrstu krivičnog dela i odnos žrtve i izvršioca. Ovaj trend je nastavljen i sa usvajanjem Krivičnog zakonika 2005. godine, u kome dolazi do izražaja i šire uzimanje u obzir interesa žrtve (na primer, kod primene društveno zasnovanih sankcija, odmeravanja kazne i slično). Drugi pravac promena ogleda se u reformi krivično-procesnog zakonodavstva, koje su rezultirale postavljanjem osnova za nešto aktivniju ulogu žrtve u krivičnom postupku i predviđanjem niza mera koje za cilj imaju zaštitu žrtve od sekundarne viktimizacije. Treći pravac pravnih reformi ogleda se u usvajanju posebnih zakona kojima se obezbeđuje pružanje zaštite pojedinim kategorijama lica, kao što su maloletnici, žrtve organizovanog kriminaliteta, ratnih zločina i zlostavljanja na radu. Uz sve to, uočava se i postepeno uvođenje elemenata restorativne pravde u postojeći krivičnopravni sistem, što povoljno utiče na poboljšanje sveukupnog pravnog položaja i zaštite žrtava. Sve to ukazuje da je postojeći pravni okvir koji je od značaja za žrtve kriminaliteta u velikoj meri unapređen. Međutim, posmatrano iz perspektive prakse, primećuje se da je položaj žrtava još uvek marginalizovan, nepovoljan i težak, pa one često bivaju izložene sekundarnoj viktimizaciji. Polazeći od toga, cilj rada je da se predstavi deo rezultata istraživanja, koje je 2008. i 2009. godine sprovedla ekspertska grupa Viktimološkog društva Srbije. Istraživanje je za predmet imalo analizu postojećeg zakonodavstva za žrtve u Srbiji i njegove primene u praksi. Analiza je obuhvatila položaj i zaštitu žrtava u krivičnom pravu i krivičnom postupku uopšte, položaj i zaštitu žrtava pojedinih oblika kriminaliteta (nasilja u porodici, seksualnih delikata, trgovine ljudima, ratnih zločina i nasilja na radnom mestu) i položaj i zaštitu dece žrtava. Cilj analize bio je procena dostignutog nivoa pravne zaštite žrtava kriminaliteta i identifikovanje nedostataka postojećeg pravnog okvira, kako bi se na osnovu toga razvile preporuke za dalju reformu zakonodavstva i poboljšanje zaštite prava žrtava u Srbiji. U radu će biti izloženi rezultati istraživanja u vezi sa položajem i zaštitom žrtava u krivičnom postupku, mogućnostima restorativne pravde i zaštitom žrtava trgovine ljudima, ratnih zločina i zlostavljanja na radu.

Plenarna sesija 3: Izazovi pružanja pomoći žrtvama

Pomoć žrtvama i reforma sistema socijalne zaštite u Srbiji

Prof. dr Nevenka Žegarac

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Delotvoran sistem zaštite žrtava nasilja se oslanja na usklađene odgovornosti na različitim nivoima sistema društva. Blagovremeno i pouzdano pružanje pomoći i podrške žrtvama zahteva i jasno delegirana zaduženja među ustanovama i službama socijalne zaštite, policije, pravosuđa, zdravstva i obrazovanja. Sistem socijalne zaštite ima potencijal da bude karika među drugim podsistemima koji se bave žrtvama nasilja. Za to je potrebno da se uspostavi jasna veza između politike zaštite žrtava koju formuliše Vlada u raznovrsnim strateškim i programskim dokumentima i donošenje odgovarajućih zakona koji implementiraju usvojenu politiku na koherentan način.

Strategija razvoja socijalne zaštite promovisala je opredeljenje za razvijanje mreže usluga u zajednici, međusistemske planiranje i povezivanje, standarde usluga i profesionalnog ponašanja, obuku i permanentno usavršavanje zaposlenih. Prvi put su u sistemu predviđene i preko podzakonskih akata i projektnih aktivnosti uvedene neodložne intervencije u centre za socijalni rad, te specijalizovane službe i usluge za zaštitu žrtava nasilja. Nacrt novog Zakona o socijalnoj zaštiti razrađuje i operacionalizuje postojeće koncepte, eksplicitno navodi posebne grupe korisnika – žrtava nasilja u različitim starosnim grupama i životnim situacijama koje zahtevaju specijalizovanu pomoć i podršku. Predviđene su posebne usluge i oblici pomoći i podrške za decu, odrasle i stare osobe žrtve različitih vidova zlostavljanja i zanemarivanja, partnerskog nasilja, eksploatacije i trgovine. Pored državnih ustanova i službi u sistemu socijalne zaštite, kao punopravni pružaoci usluga uključene su organizacije i udruženja civilnog društva i privatne agencije. Planirano je licenciranje

organizacija koje pružaju usluge i profesionalaca koji su uključeni u neposredan rad sa korisnicima.

Puna primena Zakona moguća je ukoliko se obezbede sredstva za podršku u njegovoj implementaciji. Sredstva se odnose na vodiče koji podržavaju primenu pojedinih delova Zakona, usvojene minimalne standarde usluga, razvijene protokole i procedure, obuke profesionalaca i materijalna sredstva za primenu standarda. Neophodno je u posebnim dokumentima razviti i jasne operacionalne definicije pojedinih oblika zlopotrebe, zanemarivanja i nasilja. Do sada je u praksi prepoznato da generička određenja ovih pojava iz Porodičnog i Krivičnog zakona i Opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja ne omogućavaju jasno raspoznavanje stanja i potreba žrtava. Nejasna određenja otvaraju prostor za propuste u zaštiti i neprepoznavanje sopstvenih i uloga drugih aktera u sistemu zaštite. Pored podrške u uvođenju novina, na nivou neposredne prakse u socijalnoj zaštiti značajna je ugradnja mehanizama za evaluaciju i praćenje kvaliteta pomoći i podrške koja se obezbeđuje žrtvama.

Izazovi pružanja pomoći žrtvama u Srbiji u kontekstu evropskih integracija

Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović

*Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta
u Beogradu i Viktimološko društvo Srbije*

1990.tih godina u Srbiji su počele da se osnivaju organizacije za pružanje pomoći žrtvama. Razvoj ovih organizacija nije bio pravolinijski i bio je u značajnoj meri pod uticajem različitih društvenih faktora. Rad ima za cilj da ukaže na najvažnije trendove u dosadašnjem razvoju službi za žrtve i da sagleda stanje u vezi pružanja pomoći žrtvama kriminaliteta u savremenom zakonodavnom, institucionalnom i širem društvenom kontekstu.

Posebna pažnja biće posvećena pružanju pomoći žrtvama u kontekstu donošenja novog Zakona o socijalnoj zaštiti i procesa evropske integracije, kao i problemima sa kojima su suočeni pru-

žaoći usluga pomoći i podrške, kao i same žrtve. Pri tome, poseban naglasak će biti na pružanju podrške žrtvama rodno baziranog nasilja i žrtvama rata, kao i na problemima sa kojima se suočavaju nevladine organizacije koje pružaju pomoć žrtvama.

Analiza stanja i problema u pogledu pružanja pomoći žrtvama biće bazirana na rezultatima dosadašnjih istraživanja i drugim raspoloživim podacima, kao i na istraživanju sprovedenom za potrebe ovog rada. Istraživanje ima za predmet dolaženje do podataka o problemima sa kojima se danas suočavaju nevladine organizacije koje pružaju pomoć žrtvama u Srbiji, i sprovedeno je putem anketiranja predstavnika nevladinih organizacija.

Pomoć žrtvama i sistem zdravstvene zaštite u Srbiji

Prof. dr Slobodan Savić

Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu

Doc. dr Đorđe Alempijević

Institut za sudsku medicinu,

Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu

U okviru sistema zdravstvene zaštite u Srbiji pružanje pomoći odnosi se prvenstveno na žrtve različitih vrsta krivičnih dela koja za posledicu imaju telesno povređivanje, od kojih su najznačajnija ona koja proističu iz raznih oblika nasilja (krivična dela protiv života i tela, protiv sloboda i prava čoveka i građanina, protiv polne slobode, protiv braka i porodice). Osnovni vid pomoći žrtvama predstavlja pružanje medicinske pomoći na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou zdravstvene zaštite u slučajevima u kojima postoji potreba za ambulantnim ili hospitalnim zbrinjavanjem telesnih povreda i zaštitom mentalnog zdravlja, što je detaljno regulisano Zakonom o zdravstvenoj zaštiti Republike Srbije. Drugi vid pomoći žrtvama koje su zadobile telesne povrede odnosi se na obezbeđivanje medicinskih dokaza o telesnom povređivanju, koji su često od presudnog značaja za odgovarajuće krivično-pravno sankcionisanje i eventualno građansko-pravno razmatranje ovih krivičnih dela. Medicinski dokazi

moгу se obezbediti jedino kompletnim i adekvatno izvršenim telesnim pregledom žrtve (tzv. kliničkim sudskomedicinskim pregledom) i pravilnim vođenjem medicinske dokumentacije o dijagnostikovanim povredama. Pored prethodno navedenog, pomoć žrtvama sastoji se i u prijavljivanju krivičnih dela, za koje su zdravstveni radnici saznali u toku obavljanja svoje profesionalne delatnosti, nadležnim organima i ustanovama (policija, centri za socijalni rad i dr.). Dosađajna praksa je pokazala da u našem sistemu zdravstvene zaštite kvalitet medicinskog zbrinjavanja žrtava daleko prevazilazi kvalitet prikupljanja medicinskih dokaza o telesnom povređivanju. Naime, lekarski pregledi se u tom pogledu najčešće neadekvatno obavljaju, a medicinska dokumentacija koju vode lekari lečioци po pravilu je insuficijentna i stoga potpuno neupotrebljiva kao forenzičko dokazno sredstvo o broju, vrsti i težini povreda i mehanizmu povređivanja u sudskom postupku. Stoga se neretko dešava da upravo zbog tako loše medicinske dokumentacije izvršilac krivičnog dela ne bude adekvatno zakonski sankcionisan, a žrtva i dalje ostaje nezaštićena. To se naročito odnosi na žrtve silovanja i drugih krivičnih dela protiv polne slobode. Loš kvalitet medicinske dokumentacije u našem sistemu zdravstvene zaštite uslovljen je s jedne strane preopterećenošću zdravstvenih radnika velikim obimom posla i sledstvenim nedostatkom vremena za adekvatno registrovanje i dokumentovanje telesnih povreda, a s druge strane nedovoljnom edukacijom zdravstvenih radnika za ovaj vid medicinske delatnosti te nepostojanjem odgovarajućih protokola za pregled povređenih osoba. Navedene činjenice jasno ukazuju i na moguće načine rešavanja do sada utvrđenih problema u adekvatnoj zaštiti žrtava u sistemu zdravstvene zaštite. Jedan od tih načina svakako je bolja i kontinuirana edukacija lekara i drugih zdravstvenih radnika u oblasti kliničke sudske medicine, kako u toku studija, tako i u posle diplomskoj nastavi.

Izazovi i problemi u pružanju pomoći deci žrtvama u praksi u Srbiji

Jasmina Ivanović

Ministarstvo rada i socijalne politike Republike Srbije

Nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje su neki od najtežih vidova kršenja osnovnih ljudskih dečjih prava. Nasilje ozbiljno ugrožava razvoj, dobrobit, pa i sam život deteta, a posledice su često teške i dugotrajne. Pravo na zaštitu od svih oblika nasilja predstavlja osnovno pravo svakog deteta utvrđeno u Konvenciji o pravima deteta i drugim dokumentima Ujedinjenih nacija, Saveta Evrope i ostalih međunarodnih organizacija, koje je naša zemlja ratifikovala kao članica tih organizacija.

U Republici Srbiji je u proteklom periodu izgrađen relativno zaokružen sistem zaštite dece od svih oblika nasilja, čiji okvir je definisan zakonima, brojnim strateškim dokumentima i politikama u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja, pravosuđa, policije i civilnog društva. Pored Opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, usvojeni su i svi pripadajući posebni protokoli pomenutih sistema, što dodatno obavezuje sve učesnike u procesu zaštite deteta žrtve nasilja.

Izazovi za dalji rad ogledaju se u operacionalizaciji usvojenih strateških dokumenata i primeni uspostavljenih mehanizama za zaštitu dece od nasilja, doslednoj primeni zakonskih odredbi, kao i pružanju pravovremene pomoći, zaštite i podrške deci žrtvama, ali i deci počiniocima nasilja. Smanjenje faktora rizika u društvu, porodici i okruženju deteta fokus stavljaju na jačanje uloge zajednice u prevenciji i zaštiti dece od svih oblika nasilja. Prepoznavanje i prijavljivanje nasilja predstavlja prvi korak u zaštiti deteta, pa je neophodno da najšira javnost, a posebno stručnjaci budu upoznati i obučeni za zaštitu dece od nasilja.

Celokupan tok zaštite dece obuhvata aktivnosti različitih službi, institucija i državnih organa. U pojedinim fazama tog procesa uočavaju se problemi koji imaju uticaj na ostvarivanje njihovih uloga i definisanih nadležnosti. Veoma je važno da profesionalci primene

sve raspoložive mogućnosti unutar svojih sistema, kojima se obezbeđuje usklađenost i međusobna saradnja kako u prevenciji, tako i u procesu zaštite od svih vidova nasilja, ali i rehabilitaciji dece žrtava. Izgrađivanje multidisciplinarnog modela zaštite podrazumeva ispunjenje obaveza svih učesnika (službi, ali i pojedinaca) koji imaju komplementarne uloge u procesu zaštite dece žrtava nasilja, primeni standarda, protokola i procedura u svakom konkretnom slučaju.

Nedovoljno razvijena multisektorska mreža za zaštitu dece od nasilja, nekoordinisana međusobna saradnja različitih sistema odgovornih za njihovu zaštitu, a sa druge strane, nedostatak usluga u zajednici namenjenih deci i njihovim porodicama, predstavljaju osnovno polje za dalji rad.

Takođe, nerazvijen informacioni sistem za prikupljanje podataka o nasilju nad decom, nedostatak protokola za dokumentovanje nasilja i nerazvijene procedure izveštavanja, obuke profesionalaca u svim relevantnim sistemima društva, kao i dalji razvoj sistema preventivnih, zaštitnih, rehabilitacionih i kaznenih mera neki su od najznačajnijih izazova u narednom periodu. Novi Zakon o socijalnoj zaštiti i Nacionalni plan akcije za decu (2011-2015), čije se usvajanje očekuje do kraja 2010. godine, treba da obezbede adekvatniju zaštitu posebno rizičnih grupacija dece, a razvoj i podizanje kvaliteta usluga u zajednici dugoročno obezbeđuju ispunjenje obaveza društva prema deci žrtvama nasilja u Republici Srbiji.

Plenarna sesija 4: Žrtve kršenja ljudskih prava, međunarodno pravo i EU

Lica lišena slobode kao žrtve

Miloš Janković

Zamenik zaštitnika građana za zaštitu prava lica lišenih slobode

Pod pojmom lica lišenih slobode tradicionalno su obuhvaćena osuđena i prekršajno kažnjena lica na izvršenju kazne zatvora, kao i uhapšena i pritvorena lica. Međutim, u krug tih lica ulaze i sve ostale osobe koje su zbog zdravstvenog ili materijalnog stanja, ili drugih okolnosti primorane na boravak, odnosno aktom državne vlasti zadržane u socijalnim, zdravstvenim ili drugim stacionarnim ustanovama.

Uprkos tome što su lišena slobode, ta lica raspolažu nizom prava i sloboda koja im nisu, niti mogu biti oduzeta. Bez obzira na njihovu eventualnu ili utvrđenu krivicu, bolest, stepen invaliditeta ili neku drugu osobenost, država je dužna da poštuje integritet i dostojanstvo tih lica. Upravo zbog vlasti koju ostvaruje prema njima, obavezna je da u punom kapacitetu štiti sva njihova neotuđiva prava.

U cilju prevencije pojave mučenja sačinjeno je nekoliko međunarodnih ugovora, kojima su lica lišena slobode identifikovana kao primarne žrtve torture. Najvažniji su Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka Ujedinjenih nacija, iz 1984. godine, sa Opcionim protokolom, iz 2002. godine, Konvencija o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja Saveta Evrope, iz 1987. godine, sa dva protokola iz 1993. godine. Na osnovu njihovih ratifikacija, ove konvencije predstavljaju deo unutrašnjeg prava u Srbiji.

Međutim, neadekvatni uslovi policijskog zadržavanja, nedostatak smeštajnih kapaciteta, loš tretman, higijena, ishrana, zdravstvena zaštita lica u zatvorima, kao i prenaseljene, pravno neuređene socijalne i zdravstvene stacionarne ustanove za lečenje mentalno obolelih u Srbiji, dovode lica lišena slobode u položaj žrtve.

Opšti položaj lica lišenih slobode kao žrtve u Srbiji može-
mo opisati rečima da osoba upućena u socijalnu ili psihijatrijsku
stacionarnu ustanovu treba da kupi kartu u jednom pravcu. Naime,
nije za očekivati povratak onoga ko je jednom ušao u takvu ustanovu.
S druge strane, onaj ko, nakon izvršene višegodišnje kazne napušta
zatvor, treba da kupi povratnu kartu. Shodno visoko izraženom re-
cidivizmu, za očekivati je da će se uskoro vratiti u zatvor. Suštini-
ski problem je u tome što povratak u zatvor najčešće pretpostavlja
nastanak nove žrtve.

Evropsko krivično pravo: novo mesto za viktimološke inicijative

Doc. dr Nina Peršak

*Fakultet za krivične nauke i bezbednost,
Univerzitet u Mariboru (Slovenija)*

Rad će se baviti nekim skorijim primerima u domenu evropskog krivičnog prava, a posebno onim koji se odnose na žrtve. U skladu sa zaključcima seminara Saveta Evropske unije održanog u Madridu početkom ove godine, žrtve će postati „centar interesovanja evropske pravde.“ Zbog toga Evropska unija nastoji da se fokusira na potrebe žrtava u razvijanju svog krivičnog prava - to je političko stanovište slično onome koje je iskazano u zaključcima Saveta u oktobru 2009. godine i u okviru Stokholmskog programa. Iako zakonodavstvo EU već sadrži neke odredbe usmerene na zaštitu žrtava - tačnije Okvirnu odluku 2001/220/JAI o položaju žrtava u krivičnom postupku i Direktivu 2004/80/CE o naknadi štete žrtvama kriminaliteta - ovaj rad će se nešto više baviti nedavnim viktimološkim pokušajima, kao što je Evropska naredba o zaštiti usmerena na proširivanje zaštite žrtava izvan granica država članica EU koje su usvojile mere zaštite. Sadržaj ove inicijative 12 država članica (koja je poznata i kao „španski projekat“), koja je dostavljena Evropskom Parlamentu i Savetu, biće diskutovan zajedno sa reakcijama Evropske Komisije na nju, što zajedno trasira put daljeg razvoja u ovom domenu.

Pravo žrtve na istinu o teškim kršenjima ljudskih prava u prošlosti u evropskom kontekstu: perspektive i izazovi za sudsko priznavanje prava

Jacek Kowalewski

Fondacija Forum za razvoj civilnog društva, Varšava (Poljska)

Nalazeći svoje korene u međunarodnom humanitarnom pravu, ovo pravo je po prvi put primenjeno u okviru regionalnog prava ljudskih prava kako bi se osudila nestajanja ljudi u Južnoj Americi. Stoga, u najširem smislu, ovo pravo bi trebalo da omogući široj javnosti da dođe do saznanja o različitim činjenicama vezanim za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava u prošlosti (npr. videti rezoluciju 2005/66 tadašnjeg UNHCR-a). Ovaj koncept reflektuje činjenicu da žrtve često žele da istraže korene, procese i agente nasilja, kao i da ih razumeju. Spor o ljudskim pravima se nekoliko puta pokazao korisnim u ovom traganju, dok, sa druge strane, on ima za cilj i sprečavanje ponavljanja zločina.

Ni Evropski sud za ljudska prava ni Evropski sud pravde se nisu jasno opredelili o širokom aspektu ovog prava. Ipak, Evropski sud za ljudska prava je govorio o užoj formi ovog prava u svetlu zabrane torture (Kipar protiv Turske, zahtev br. 25781/94), dok je Komora za ljudska prava Bosne i Hercegovine (u slučaju „Srebrenica” u kome je odluka doneta 7. marta 2003. godine) uzela u obzir član 8 Evropske Konvencije kao primenljiv (štaviše, bez isključivanja relevantnosti člana 13 Konvencije). Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, koji je dobio mandat pola veka nakon Drugog svetskog rata da se izbori sa ponovnom pojavom zverstava u Evropi, ima obiman dosije traganja za istinom kao jednom od svojih osnovnih funkcija. Tribunal je uzimao u obzir i odmeravao ovo pravo kada je procenjivao priznanja krivice ili izricao presude. Nedavni slučaj Florens Hartman, koja je navodno otkrila poverljive informacije o genocidu u Srebrenici što je protumačeno kao nepoštovanje suda, govori o nedostatku diskursa o pravu (IT-02-54-R77.5, žalba).

U mom radu, ja ću ispitati da li i kako izgledi za pravo pred dva prethodno pomenuta regionalna suda mogu biti poboljšani u korist

žrtava. Ja ću pokušati da pronađem specifične odlike koje su omogućile ili motivisale inter-američki sistem da reaktivira puno pravo da se sazna istina, što će biti praćeno evaluacijom osnova za sličan razvoj u Evropi. Kratko ću se osvrnuti i na navodnu običajnu prirodu ovog prava. Posebno je relevantno širenje različitih dimenzija prava na informisanje prema Evropskoj konvenciji i Povelji EU, jer se od njih, na primer, može odstupiti u hitnim situacijama, dok to možda nije slučaj sa pravom na istinu. U ovom kontekstu, fenomen mešanja režima međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog prava o ljudskim pravima bi mogao da bude razmotren.

Vodič za primenu tehnika pregovaranja i medijacije prilikom rešavanja sukoba nastalih u situacijama diskriminacije

Marija Mitić i Olivera Vučić

Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP)

Ova prezentacija se fokusira na jedan od rezultata projekta „Podrška sprovođenju antidiskriminacionog zakonodavstva i medijacije u Srbiji“, koji se realizuje uz finansijsku podršku Evropske unije, a u saradnji Programa Ujedinjenih nacija za razvoj i Ministarstva rada i socijalne politike.

U okviru projekta formirana je radna grupa za primenu alternativnih načina rešavanja sporova (ARS), koja je sprovela istraživanje o mogućnostima upotrebe ARS tehnika u slučajevima diskriminacije u Srbiji. Istraživanje je težilo da ukaže na koji način ARS mehanizmi mogu da podrže i dopune sprovođenje Zakona o zabrani diskriminacije, koji je usvojen u martu 2009. godine. Putem istaživanja identifikovane su ARS tehnike koje su najefikasnije u prevenciji, upravljanju i rešavanju konflikata koji su nastali na osnovu akta diskriminacije.

Rezultati ovog istraživanja doprineli su kreiranju petodnevne specijalističke obuke o primeni ARS u situacijama diskriminacije, koja je sprovedena od 16. do 20. novembra 2009. godine u Vrnjačkoj Banji. Veći deo obuke izveden je prema metodologiji Univerziteta

Harvard. Vodič, koji je tema ove prezentacije pruža opširniju teorijsku obuku koja prati i teorijski dopunjuje petodnevnu praktičnu obuku, Vodič takođe daje sveobuhvatan pregled oblasti pregovaranja, koje se zasniva na interesu. Ova materija je uneta u vodič kako bi se praktičarima omogućilo da bolje razumeju interese strana u konfliktu i da razviju kreativna rešenja za sukobe, zasnovana na pravičnim standardima i objektivnim kriterijumima. Vodič takođe posebno razrađuje korake koji se koriste u medijaciji, što obuhvata i savete za medijatore kako da tokom procesa medijacije postupaju etički i kako da sprovedu medijaciju između više strana zbog sukoba koji su nastali usled rasnih, etničkih ili drugih tenzija. Međunarodno priznata „pravila ponašanja medijatora“ i „standardi prakse za medijatore“ pomoći će medijatorima da uspešno reše sukobe interesa koji se mogu javiti tokom medijacije.

Priručnik je važan za rad praktičara u ovoj oblasti jer prilagođava facilitativni model medijacije (koji se najčešće primenjuje u Srbiji), na rad sa žrtvama diskriminacije uzimajući u obzir neravnotežu moći koja se često javlja između strana u sukobu i prikazuje tehnike koje medijator može upotrebiti da bi se obezbedio ravnopravni položaj strana u procesu medijacije.

TEMATSKE SESIJE

Postupanje pripadnika službi bezbednosti prema žrtvama prilikom otkrivanja trgovine ljudima

Doc. dr Saša Mijalković

Doc. dr Darko Marinković

Doc. dr Goran Bošković

Kriminalističko–policijska akademija, Beograd

Trgovina ljudima spada u red najtežih zločina protiv slobode, života, tela i zdravlja čoveka. Stoga je i žrtvama trgovine ljudima, koje su najčešće teško narušenog fizičkog i mentalnog zdravlja, preko potrebna zaštita, pomoć i podrška. Istovremeno, zbog težine krivičnog dela i zaprećene sankcije, trgovci ljudima nastoje da vešto izbegnu formalnu socijalnu kontrolu. Kada i dođe do kontakata sa policijom, nastoje da stvore privid da je reč o legalnom poslu ili, u najgorem slučaju, o prostituciji ili o angažovanju ilegalnih migranata. Zbog toga je neophodno da se kriminalistički radnici osposobe da blagovremeno i efikasno prepoznaju trgovinu ljudima, žrtvu i izvršioca krivičnog dela, kao i da pravilno postupaju vodeći se principom „najboljeg interesa žrtve“. Situaciju dodatno otežava to što se mnogi ilegalni migranti, ali i druga lica, deklarišu kao žrtve trgovine ljudima (tzv. „lažne žrtve“) ne bi li ih dekriminalizovali zbog ilegalnog boravišnog statusa i ne bi li dobili neku vrstu socijalne pomoći ili drugu privilegiju.

S tim u vezi, u radu se ukazuje na: operativno-taktičke situacije kontakata pripadnika policije i žrtava trgovine ljudima, načine otkrivanja krivičnih dela trgovine ljudima, metode i postupke identifikacije prezumptivnih žrtava i utvrđivanja njihovog identiteta, najčešće probleme identifikacije i utvrđivanja identiteta žrtava, neophodnost hitnog informisanja žrtava o njihovom statusu i pravima, smeštanju žrtava u skloništa za žrtve i odobravanje boravka u zemlji, kao i o pravu žrtava trgovine ljudima na azil.

Mobing – psihičko zlostavljanje na radu

Dr Srđan Žikić

Fakultet za menadžment Zaječar – Megatrend Univerzitet,

Doc. dr Vesna Baltezarević

Fakultet za kulturu i medije – Megatrend Univerzitet

Prof. dr Jane Paunković

Fakultet za menadžment Zaječar – Megatrend Univerzitet

Savremeni način poslovanja karakterišu velika konkurentnost na tržištu i česte organizacione promene. Te promene su mnogobrojne i raznovrsne, a njihova zajednička karakteristika je da se uvek reflektuju na zaposlene i njihove međusobne odnose. Pogoršanje opšte klime i međuljudskih odnosa u velikoj meri je doprinelo stvaranju konflikta koji vremenom mogu da prerastu u mobing na radnom mestu. Proces privatizacije i restrukturiranja preduzeća u tranzicionim zemljama praćen je otpuštanjem viškova zaposlenih pa je otuda i sve veća primena mobinga kako bi se radnici naterali da napuste svoje radno mesto. Mobing predstavlja destruktivni konflikt koji je vezan za ličnost, ličnu netrpeljivost, zavist i mržnju, a njegove posledice mogu biti vrlo negativne, često i dramatične za pojedinca. To je vid specifičnog patološkog ponašanja na radnom mestu, koji podrazumeva psihičko zlostavljanje od strane jedne ili više osoba, duži vremenski period, u nameri da ugrozi ljudsko dostojanstvo i integritet žrtve mobinga. Zbog agresivnih napada koji su karakteristični za mobing, odabrana žrtva je u dužem vremenskom periodu kontinuirano pod povišenim nivoom stresa, što dovodi do nakupljanja negativnih emocija i pojave različitih psihičkih i somatskih oboljenja kod žrtava mobinga. Prof. dr Leymann navodi 45 suptilnih aktivnosti koje se mogu prepoznati u procesu mobinga, a koje se tiču napada na ličnost, socijalne kontakte, ometanje komunikacije, širenje neistina itd. Kao faktori koji mogu dovesti do mobinga navode se: slaba i neetički orjentisana organizaciona kultura, autoritativni stil u upravljanju, loše isplanirane organizacione promene, radna sredina sa kulturom karijerizma i strogom hijerarhijskom strukturom, potiskivanje i ne-

rešavanje konflikata itd. Jedan od razloga zbog koga se u poslednjih nekoliko godina intenzivno govori o mobingu jeste i taj što su velike multinacionalne kompanije vrlo dobro shvatile da mobing nije samo problem žrtve već da mobing unutar radne organizacije dovodi do ogromnih ekonomskih šteta, zbog čestog odsustvovanja sa posla, promene radnog mesta, odlaska u prevremenu penziju itd. Polazeći od rezultata predhodnih istraživanja, predmet rada predstavlja analizu rasprostranjenosti i karakteristika mobinga u našoj radnoj sredini. Cilj rada predstavlja upoznavanje zaposlenih sa mobingom, što će im omogućiti da na adekvatan način prepoznaju mobing i spreče njegovu dalju eskalaciju. U istraživanju koje je sprovedeno tokom 2009/2010. godine učestvovalo je ukupno je 412 ispitanika koji su pripadali: industrijskom sektoru, zdravstvu, administraciji i državnoj upravi. Rezultati istraživanja su potvrdili hipotezu o postojanju mobinga u našoj radnoj sredini. Pri tome je utvrđeno da su najrizičnije grupe ispitanici ženskog pola, sa niskim stepenom stručne spreme, starosne dobi od 20 do 35 godina.

Nasilje u školi – žrtve i reakcija škole

Prof. dr Oliver Bačanović i Nataša Jovanova

*Fakultet bezbednosti, Univerzitet „Sv. Kliment Ohridski“,
Skoplje (Makedonija)*

Prisustvo nasilja u svim sferama svakodnevnog života motivisalo nas je na diskusiju nasilja među decom u školama kao destruktivnog faktora koji ima uticaj na budućnost našeg društva. Odsustvo longitudinalnih istraživanja o prisustvu bilo koje forme nasilja među decom u školama je osnovna prepreka za saznavanje fenomenoloških i etioloških karakteristika ovog fenomena, načina njegovog prepoznavanja i reagovanja na nasilje od strane zaposlenih u školama. Iako deo javnosti misli da su takve pojave samo normalan deo detinjstva, posledice određenih formi i intenziteta nasilja mogu biti dugotrajno nepovoljne za žrtvu, ali isto tako i za buduće ponašanje nasilnog deteta. Iz tog razloga važno je uvesti različite preventivne

programe, koji su pokazali pozitivne efekte, u škole, adaptirane forme i intenzitetu nasilja u okviru svake škole ponaosob.

U maju 2010. godine Fakultet bezbednosti u Skoplju sproveo je istraživanje o nasilju među školskom decom na uzorku od 1104 učenika osmog razreda iz 14 škola u Skoplju. Istraživanje je uključilo i deo školskog osoblja i direktora. Uzorak je uključivao i ispitanike različitih nacionalnosti (52.6% Makedonaca, 25.7% Albanaca, 5.6% Turaka, 12.7% Roma, 1.6% Srba, 1.2% Bošnjaka i 0.6% drugih). Gledano prema polu, 50.9% ispitanika činili su dečaci, naspram 49.1% devojčica. Po uzrastu, 74% imalo je 14 godina, 20.7% imalo je 15, dok je 2.3% bilo starije od 15 godina.

Iz analize rezultata istraživanja može se izvući nekoliko zaključaka. Posebno je važno naglasiti da je veći broj učenika bio svedok nasilju u školi od broja onih koji su bili žrtve. Prema mišljenju učenika, postoji nizak nivo interesovanja među školskim osobljem da preduzmu odgovarajuće mere kako bi se izborili sa nasiljem. Školsko osoblje ne smatra da je nasilje ozbiljan problem u njihovim školama i misli da postoji veoma malo mera koje im stoje na raspolaganju i mogu se primeniti u slučajevima nasilja među decom, ali nemaju efekta na buduće ponašanje dece.

Žrtva – svedok, tužilac... sudija?

Mr Danica Vasiljević-Prodanović

*Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Univerziteta u Beogradu*

Tradicionalna uloga žrtve u krivičnom postupku sastoji se u tome da prijavi krivično delo, sarađuje sa policijom i tužilaštvom, svedoči na sudu, istakne imovinsko-pravni zahtev. Pored toga, žrtva može da preuzme ulogu tužioca u slučaju da tužilac odustane od krivičnog gonjenja. Moderna zakonodavstva povećavaju obim zaštite prava i interesa žrtve pružajući joj mogućnost da učestvuje u postupcima restorativne pravde, pregovara sa prestupnikom pre ili nakon izricanja sankcije, prihvati izvinjenje ili neku vrstu reparacije štete. Mogu

li se, međutim, ovom spisku pridodati i zadaci koje tradicionalno krivično pravo poverava sudiji u neprikosnovenu nadležnost?

Antony Duff, ugledni britanski teoretičar filozofije krivičnog prava, predlaže nov model krivičnog postupka i postavlja scenu na kojoj žrtva ne igra samo epizodnu ulogu. Autor smatra da žrtvi (kao i prestupniku) treba pružiti mogućnost da aktivno učestvuje i u postupku odmeravanja krivične sankcije. Prema njegovom konceptu, izricanje presude bi trebalo da bude praćeno raspravom na kojoj će se odmeriti krivična sankcija (*sentencing discussion*). U takvoj raspravi, pored predstavnika zakona (npr. probacioni službenik), aktivno učešće imaju kako osuđeni, tako i žrtva krivičnog dela (ukoliko je spremna i želi da učestvuje u diskusiji). Sudija pre rasprave pruža smernice koje će pomoći stranama da odmere odgovarajuću sankciju i verifikuje je svojom konačnom odlukom, vodeći računa da takva sankcija bude adekvatan odgovor na povredu društvenih vrednosti koje su zaštićene krivičnim zakonom. Koncept je zasnovan na principima teorija komunikacije sa prepoznatljivim elementima restorativne pravde (postupak medijacije između žrtve i prestupnika). Duff ukazuje na prednosti ovakvog modela krivičnog postupka i pokušava da odgovori na kritike vešto provlačeći niti svog koncepta kroz potku teorija komunikacije, ali istovremeno otvara i pitanja koja tek čekaju odgovor. U ovom radu je učinjen pokušaj novog osvetljavanja ove ideje koja izgleda daleko ispred svog vremena, ali svakako pruža veoma primamljiv izazov za teoriju i praksu krivičnog prava.

Tematska sesija 2: Pomoć i podrška žrtvama i svedocima

Specifičnosti sastava podrške žrtvama i svedocima u Republici Hrvatskoj

Nikica Hamer-Vidmar

*Ministarstvo pravde Republike Hrvatske,
Uprava za probaciju i podršku žrtvama i svedocima,
Sektor za podršku žrtvama i svedocima, Hrvatska*

Pored razvijene mreže nevladinih organizacija koje žrtvama pružaju različite oblike pomoći, od pravne, psiho-socijalne ili materijalne, sastav podrške žrtvama i svedocima od 2006. godine razvija se i na institucionalnoj ravni. Cilj ovog rada je da se prikažu specifičnosti sastava podrške žrtvama i svedocima koji se u Republici Hrvatskoj uspešno razvija na inicijativu Ministarstva pravde, a u skladu sa preporukama Saveta Evrope, ali i Okvirne odluke Saveta Evropske unije od 15. marta 2001. godine. Osnovni cilj službi za podršku je pružiti potrebne informacije i podršku žrtvama i svedocima svih težih krivičnih dela uključujući i ratne zločine kao i krivična dela iz nadležnosti USKOK-a kako bi se umanjili nelagoda i strah koji su često prisutni kod žrtava i svedoka.

U Ministarstvu pravde u sklopu Uprave za probaciju i podršku žrtvama i svedocima u Sektoru za podršku žrtvama i svedocima deluju dva odeljenja, i to Odeljenje za organizaciju podrške žrtvama i svedocima i Odeljenje za razvoj i koordinaciju sastava podrške žrtvama i svedocima. Odeljenje za razvoj i koordinaciju sastava podrške žrtvama i svedocima ima zadatak koordinacije i nadzora nad radom odeljenja za organizovanje i pružanje podrške svedocima i žrtvama na sudovima, organizovanjem i sprovođenjem edukacije i supervizije za radnike odeljenja i volontere, te će, kroz učešće u radu Vladinog

povereništva za praćenje i unapređenje sastava podrške žrtvama i svedocima, učestvovati u daljem razvoju sastava podrške.

Odeljenje za organizaciju podrške žrtvama i svedocima ima zadatak da organizuje psihosocijalnu pomoć, pruža psihološku pomoć i opšte pravne informacije žrtvama i svedocima putem telefona. Zadatak odeljenja je i posredovanje u osiguranju fizičke zaštite kad je to potrebno, kao i organizacija pristupa sudovima za svedoke koji su pozvani na ispitivanje u krivičnim postupcima pred sudovima u Republici Hrvatskoj, kao i van Republike Hrvatske. Odeljenja za organizovanje i pružanje podrške svedocima i žrtvama osnovani su u 4 županijska suda i to u Zagrebu, Zadru, Vukovaru i Osijeku, kao rezultat projekta „Pomoć razvoju sastava podrške svedocima i žrtvama u Hrvatskoj” koji su realizovali Ministarstvo pravde i Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP). Nastavkom projekta u sledećem periodu planirano je osnivanje Odeljenja i u županijskim sudovima u Sisku, Splitu i Rijeci.

Radnici Odeljenja (koji su zaposleni u sudu) uz pomoć volontera žrtvama i svedocima pružaju emocionalnu podršku i praktične informacije u fazi istrage i glavne rasprave za sva teža krivična dela. Odeljenja su nadležnost proširili i na opštinske i prekršajne sudove za krivična dela i prekršaje porodičnog nasilja.

Žrtve i svedoci u postupcima ratnih zločina

Slavica Peković

*Služba za pomoć i podršku oštećenima i svedocima,
Viši sud u Beogradu, Odeljenje za ratne zločine*

Uloga svedoka u krivičnom postupku je najnezahvalnija uloga. Iskazi svedoka su daleko najznačajniji izvor dokaza u postupcima za ratne zločine jer su ostale vrste dokaza relativno retke. Da bi sudski postupak mogao nesmetano da se odvija, od ključne je važnosti stvoriti uslove u kojima bi svedoci mogli da slobodno, nesmetano i bez problema daju svoje iskaze.

Svedočenje na sudu za većinu nije uobičajeno iskustvo. Za najveći broj svedoka u predmetima ratnih zločina niz elemenata čini ovu situaciju za svedoke-žrtve posebno teškom. Osećaj psihološke ugroženosti svedoka ogleda se u osećaju takve neprijatnosti koja nadilazi uobičajenu uznemirenost koju svedoci imaju kad učestvuju u sudskom postupku. Prisutnost javnosti, posebno rodbine, prijatelja okrivljenih i novinara, dovodi do osećaja da su potpuno osamljeni u sudnici i da su svi protiv njih. Osećaj svedoka da jedan deo javnosti ne odobrava njegovo učestvovanje u postupku kao svedoka, socijalni pritisak neposredne okoline da ne svedoči ili da prilagodi svoje svedočenje grupnim interesima deluje veoma uznemiravajuće na njih. Oni osećaju strah za sebe i svoje bližnje, te nastoje izbeći samo svedočenje. Posebno teške situacije su im direktni susreti s okrivljenima. Fizička blizina okrivljenih, činjenica da se okrivljeni nalaze njima iza leđa dok svedoče doživljavaju psihološkom pretnjom. Nepripremljenost i nepoznavanje faza sudskog postupka deluje vrlo uznemirujuće na njih. Davanje iskaza u istražnom postupku pa ponovo na glavnom pretresu često doživljavaju kao svojevrсно maltretiranje. Većina svedoka ne razume insistiranje na brojnim detaljima tokom ispitivanja. Ne mogu shvatiti kako neko može očekivati da se sećaju detalja 18 godina nakon događaja.

Žrtvama je izrazito važno da drugi veruju da se događaj stvarno dogodio. Za percepciju objektivnosti suda u očima svedoka ključni su postupci predsednika sudskog veća. Korektnost sudije svedoci prepoznaju kada sudije prekinu ili zabrane postavljanje provokativnih i ponižavajućih pitanja (kada odbrana njihovo traumatsko iskustvo dovodi u pitanje kao neverodostojno) ili kada opomenu procesne učesnike da prestanu međusobno razgovarati. Mnogi od njih dugo putuju kako bi stigli na vreme do suda i dugo čekanje na poziv u sudnicu za koje vreme ne mogu napustiti sud, na njih može delovati demotivirajuće. Dodatni troškovi vezani za tuđu brigu za bolesne članove domaćinstva toga dana kad su bili odsutni zbog svedočenja ih takođe opterećuje.

Žrtvama i svedocima ratnih zločina od najveće važnosti je da se prema njima korektno ophode svi u sudskom postupku bez obzira na njihovu etničku pripadnost, da brinu o njihovoj patnji, da osnaže

njihova prava i zaštitu, da im pruže podršku da bi mogli da se iscele i da počinalac zločina odgovara za povredu koju im je naneo. Ne treba zaboraviti da status žrtve ne prestaje samim završetkom rata ili oporavljanjem od fizičkih posledica i da predstavlja doživotni pečat jer kako je i Platon rekao: „Samo su mrtvi videli kraj rata.” U ovom izlaganju će se govoriti o okolnostima koje svedocima ratnih zločina svedočenje čini dodatno teškim.

Saradnja institucije u pružanju pomoći i podrške žrtvama seksualnog kriminaliteta

Svetlana Nikoloska

*Fakultet bezbednosti, Univerzitet „Sv. Kliment Ohridski“,
Skoplje (Makedonija)*

Pružanje pomoći i podrške žrtvama seksualnog kriminaliteta predstavlja sistem mera i aktivnosti više nadležnih institucija. Svaka od njih ima svoja ovlašćenja i svoj program rada i postupanja. Ovaj kriminal, kada je u pitanju žrtva, iziskuje timski rad više institucija kako bi se na neki način pomoglo resocijalizaciji žrtava, koje su istraumatizirane, moralno, psihički i duševno povređene. Sistem mera i aktivnosti timskog rada više stručnjaka iz institucija kao što su tužilaštvo, policija i socijalne ustanove su bitan uslov za uspeh u pružanju pomoći i podrške žrtvama. Primena mera na dostojanstven i profesionalan način doprinose da žrtva sarađuje u procesu rasvetljavanja i obezbeđivanja dokaza o krivičnom delu čija je žrtva a koji su povezani sa izvršiocem tog dela. Najčešće se žrtva i izvršilac seksualnog delikta poznaju i imaju blizak odnos koji doprinosi i da budu potencijalne žrtve, ali to i sprečava u određenim situacijama da žrtva i sama sebi prizna da je žrtva kriminala, a ne odnos na koji treba da se navikne, prihvati, pati i trpi fizički i psihički bol. Cilj saradnje nadležnih institucija je pomoć u rasvetljavanju i dokazivanju postojanja krivičnog dela, motiva izvršioca, sredstava i elemenata nasilja, ali i pružanje pomoći da se žrtva oslobodi straha i prihvati da je žrtva kriminala, ali ono što treba da uradi društvo je da žrtvi

osigura na neki način zaštitu ličnog, moralnog i fizičkog integriteta. U ovom domenu je neophodno i institucionalno zbrinjavanje žrtva i rad socijalno-psihološke službe. Profesionalizam u tužilaštvu, sudu i policiji je sfera na kojoj treba da se radi u kontinuitetu, jer su to organi koji gone i osuđuju izvršioca krivičnog dela, ali su to i organi koji dobrom saradnjom sa žrtvama mogu i da obezbede kvalitetne dokaze protiv izvršioca i dokaze da je „žrtva stvarno žrtva.“

Kako žrtva rata može postati zločinac?

Janko Radmanović

Udruženje prognanih i optuženih 91 Region

Ovo izlaganje će imati karakter lične ispovesti. Ispričaću kako sam kao komandant kasarne 1991. godine u Hrvatskoj (Slavonski brod) branio, u skladu sa domaćim i međunarodnim propisima, garnizon za koji sam bio nadležan. Posle jednog dana u dogovoru sa napadačima, ja sam se, zajedno sa svojim vojnicima, predao. Međutim, pregovarači sa hrvatske strane nisu ispoštovali svoj deo dogovora i odveli su zarobljene vojnike u zatvor, gde su bili izloženi tromesečnoj torturi. Kada smo pušteni, protiv mene je podneta optužnica i ja sam, kao i mnogi drugi oficiri JNA, osuđen u odsustvu. Kazna je bila 15 godina zatvora (za svaki sat odbrane kasarne po 1,5 godinu zatvora). Tako sam od žrtve torture postao ratni zločinac. Pošto sam se nalazio van domašaja vlasti Republike Hrvatske, bio sam na slobodi u Srbiji, ali i na poternici Interpola (pa mi je kretanje bilo ograničeno). U toku 2010. godine saznao sam da više nisam na listi osuđenih. Moja borba (i borba Udruženja prognanih i optuženih 91 Region koju predvodim) sada je usmerena na dobijanje obeštećenja i na obaveštavanje drugih amnestiranih oficira JNA o tome da su im presude ukinute (pošto je ta informacija državna tajna). Do sada je naša organizacija o tome obavestila 6 osoba. Na kraju izlaganja bih izneo predlog mera koje bi trebalo preduzeti u cilju dolaženja do prihvatljive istine o dešavanjima s početka devedesetih godina prošlog veka na prostoru bivše Jugoslavije.

Tematska sesija 3: Nasilje nad ženama i nasilje u porodici

Odgovor na nasilje nad ženama u Srbiji: kreiranje zdravstvene politike koja je zasnovana na rezultatima istraživanja

Mr sci. dr Bosiljka Đikanović

*Institut za socijalnu medicinu,
Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu,*

Dr Stanislava Otašević

Centar za promociju zdravlja žena,

Dr Henrica A.F.M. Jansen

*Senior konsultant za nasilje nad ženama,
javno zdravlje i epidemiologiju, Ženeva, Švajcarska,*

Prof. dr Snežana Simić

*Institut za socijalnu medicinu,
Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu,*

Dr Sylvie Lo Fo Wong i prof. dr Toine Lagro-Janssen

*Odeljenje za primarnu zdravstvenu zaštitu/ženske studije u okviru
medinskih nauka, Radboud Univerzitet, Nijmegen, Holandija*

Odgovor na nasilje nad ženama u Srbiji u vidu kreiranja zdravstvene politike izgrađen je na rezultatima istraživanja i aktivnosti ženskih organizacija (Centar za promociju zdravlja žena, CPŽŽ), i praćen je rigoroznim akademskim pristupom u ovoj oblasti. Zdravstvena politika je formulisana u izradi posebnog protokola koji je namenjen zdravstvenim radnicima i služi za zaštitu i postupanje sa ženama koje su izložene nasilju. Ovaj protokol obezbeđuje smernice zdravstvenim radnicima kako da reaguju na nasilje nad ženama u svojoj praksi. Iako postoji obimna svetska literatura i vodiči za zdravstvene

radnike, oni treba da budu pažljivo prilagođeni lokalnom okruženju, uzimajući u obzir i dokaze koji potiču iz lokalnih istraživanja.

Postoji nekoliko grupa dokaza od važnosti u procesu kreiranja zdravstvene politike na nacionalnom nivou. Cilj ovog rada je da prikaže četiri osnovna izvora dokaza u Srbiji koja su bila dostupna u procesu izrade tog protokola.

Prvi izvor dokaza su rezultati istraživanja o veličini problema nasilja nad ženama u opštoj populaciji, koje je sprovedeno 2003. godine (SZO studija o zdravlju žena i nasilju nad ženama), i pokazalo da je 23.8% žena u Beogradu imalo iskustvo fizičkog i/ili seksualnog nasilja od strane sadašnjeg ili bivšeg intimnog partnera. Ovakva bazična istraživanja koja se sprovode kroz primenu rigoroznih i naučno validiranih metodologija su važna i za dugoročnu procenu uticaja različitih mera koje su u proteklih nekoliko godina donesene na svim nivoima.

Drugi izvor dokaza se odnosi na rezultate istraživanja obrazaca traženja pomoći od strane zlostavljanih žena. Ove informacije služe za procenu „kulture ćutanja“ žena u vezi sa nasiljem od strane intimnog partnera, kao i prepoznavanja institucija i službi kojima se žene najčešće obraćaju za pomoć, i kojima najviše veruju. Analiza korišćenja zdravstvenih službi je pokazala da im se za pomoć obratilo 9,6% zlostavljanih žena, i da su tri četvrtine tih žena bile zadovoljne pruženom pomoći.

Treći izvor dokaza su podaci o potrebama i očekivanjima žena od zdravstvenih radnika kada je u pitanju nasilje. Većina intervjuisanih žena (82%) je odgovorila da očekuje pomoć od zdravstvenih radnika u vezi sa nasiljem, i to najčešće kroz pružanje podrške i dobijanje korisnih informacija gde i kako dalje.

Četvrti izvor dokaza se odnosi na rezultate istraživanja stavova zdravstvenih radnika i njihovo opažanje nasilja nad ženama, kao i identifikovanje prepreka čijim bi se prevazilaženjem unapredio odgovor zdravstvene službe. Dokazi iz istraživanja su pokazali da je nedostatak protokola i zvanično distribuiranih informacija najveća prepreka zdravstvenim radnicima za reagovanje na ovaj problem u svakodnevnoj praksi.

Žrtve nasilja u sistemu socijalne zaštite i mogućnosti pružanja dalje podrške

Marija Vasić

Centar za socijalni rad, Pirot

Pirot je grad na jugoistoku Srbije, na izgled miran, gde se većina stanovništva međusobno poznaje. Čuvena ekonomska kriza uzrok i posledica svih naših problema, naravno teška ekonomska situacija, nezaposlenost, doveli su i kod nas agresivnost, nasilje, porodičnu patologiju. Sve ove pojave postojale su i ranije, ali nisu rešavane na ovakav organizovan način i nisu postojali integrativni i sistematski pristupi opasnoj društvenoj pojavi nazvanoj porodično nasilje.

Centar za socijalni rad kao organ starateljstva ima zakonsku obavezu pružanja podrške i pomoći žrtvama nasilja. Opština Pirot kao socijalno odgovorna opština okrenuta ka demokratskom uvažavanju koncepta osnovnih ljudskih prava takođe želi ovakav problem da rešava na najbolji mogući način. U centru za socijalni rad rade profesionalci koji su prošli nedovoljan broj edukacija da bi se uspešno nosili sa ovim problemom, nemaju široku lepezu pružanja pomoći, sem jednokratnih novčanih davanja, psihosocijalne podrške koja u momentima teškog fizičkog i psihičkog nasilja ne znači puno kao i mogućnost upućivanja u sigurnu kuću u Nišu. Podnešene krivične prijave dugo čekaju na početak procesa, neretko se dešava da se žrtva vrati nasilniku dok ne otpočne proces i nasilje bude još jače izraženo. Žrtve tada izgube poverenje u institucije sistema i onda se svi pitamo šta nam valja činiti?

Obaveza države je da spreči nasilje u porodici, a ako se u tome ne uspe, onda postoji obaveza da se žrtve adekvatno zaštite. Postoji zakon, dobar je, samo ga treba primenjivati dosledno i poštovati rokove. Postojanje obavezujućih procedura o postupanju u slučajevima nasilja bi znatno povezalo institucije sistema i doprinelo efikasnijem rešavanju problema.

Regionalizacija u sistemu socijalne zaštite, besplatna sos linija, regionalno raspoređene sigurne kuće, projekti pomoći počiniocima nasilja, kao i posebna budžetska linija samo su deo po-

držke i rehabilitacije žrtava i počinioca, a sve sa ciljem sprečavanja ponavljanja nasilja, a u skladu sa prihvaćenom pekinškom poveljom.

Jačanje kapaciteta ustanova i institucija koje se bave žrtvama nasilja, promene u sferi javnog informisanja kada je nasilje u pitanju, podizanje svesti i senzibilizacija počev od dece do starih bitni su preduslovi za kvalitetnije rešavanje problema nasilja. Iskustva opštinskog tima za pomoć i podršku žrtvama nasilja u Pirotu ukazuju da je detekcija bolja, informisanost građana značajnija, a da konferencije slučaja daju rezultate u smislu povezanosti institucija kao i efikasnijem donošenju rešenja. Projekat sos telefona opština Pirost podržava već četvrtu godinu sa mogućnošću prelaska u stalnu uslugu.

Ako uzmemo u obzir da u Evropi postoje različiti programi iz ove oblasti, pozitivna iskustva prilagođena našim uslovima, integrativni i preventivni programi mogu dati pozitivne rezultate na prevenciji i smanjenju porodičnog nasilja. Mogućnosti i putevi za realizaciju projekata postoje, samo je potrebno veće angažovanje i spremnost svih relevantnih aktera da maksimalno odgovorno pristupe ovom problemu.

Rodno odgovorno budžetiranje kao metod za pomoć ženama žrtvama nasilja u porodici

Nada Golubović

Minja Damjanović

NVO Udružene žene, Banja Luka (BiH)

Nasilje nad ženama predstavlja najgrublje međunarodno priznato kršenje ženskih ljudskih prava. Od kraja rata i aktuelizacije ovog problema pa sve do danas (septembar 2010.) problem nasilja nad ženama nije sistemski rešen u Bosni i Hercegovini (BiH). Tokom celog ovog perioda usluge koje se pružaju žrtvama nasilja su, u manjoj ili većoj meri, „obaveza“ nevladinih organizacija i finansirane su od strane međunarodnih donatora. Posledica je to lošeg sistemskog odgovora na nasilje u porodici, needukovanog, nesenzibilisanog i nedostatnog kadra u centrima za socijalni rad i policiji, zakona ko-

ji su nedorečeni (zbog nedostatka primenjivih podzakonskih akata i planiranih budžetskih sredstava za njihovu implementaciju) i nepoverenja u rad navedenih institucija. Sasvim očekivano, u drugoj polovini 2000tih, međunarodni donatori se počinju povlačiti iz BiH, ostavljajući sistem koji je potpuno nepripremljen i nezainteresovan da prihvati i nastavi održavati razvijene usluge u nevladinom sektoru. U moru problema na koje je potrebno ukazati i ponuditi adekvatno rešenje, grupa istraživačica iz nevladinog sektora odlučuje se za promenu pristupa u zagovaranju za rešavanje problema sigurnih kuća. Cilj inicijative pokrenute 2007. godine (samo u Republici Srpskoj, zbog komplikovane administrativne i zakonodavne podele BiH), bio je javno zagovarati za sistemsko rešavanje sigurnih kuća. Za ostvarivanje ovog cilja korišćen je koncept rodno odgovornog budžetiranja. U prvoj fazi inicijative, istraživačice su izračunale tačno kolika su sredstva koja su potrebna za finansiranje optimalnog broja sigurnih kuća u Republici Srpskoj (RS). Druga faza obuhvatala je analizu trenutnih izdvajanja za žene žrtve nasilja u porodici u RS, te sredstava koja se koriste za zadovoljavanje specifičnih potreba žena u poređenju sa specifičnim potrebama muškaraca. Ovi podaci upotpunjeni su sa podacima o žrtvama nasilja u porodici koje pokazuju potrebu za postojanjem i održavanjem ove usluge, međunarodnim obavezama koje je BiH preuzela, te kapacitetima nevladinog sektora da nastavi pružati ovu uslugu. Kao rezultat inicijative, 2007. godine donesene su izmene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u RS¹ kojim se javni budžeti obavezuju da finansiraju sigurne kuće, 2007. godine, Narodna skupština RS odredila se o broju sigurnih kuća koje će biti finansirane iz budžeta, te se u budžetu entiteta za 2008. godinu našla posebna stavka za finansiranje sigurnih kuća. Iako bolja, situacija je daleko od idealne. Ipak, kreiranjem sistemskog i funkcionalnog modela finansiranja sigurnih kuća za žrtve nasilja u porodici načinjen je prvi korak u kreiranju adekvatnog odgovora na rodno zasnovano nasilje nad ženama.

¹ Koje su stupile na snagu februara 2008, Službeni glasnik Republike Srpske br. 17/08.

Nasilje u porodici – kaznena politika sudova

Marina Mijatović

NVO Dijalog Valjevo

Analiza sudske prakse kroz kaznenu politiku u oblasti nasilja u porodici pokazuje da se nastavlja trend izricanja minimalnih sankcija za počinioce. Statistički podaci, koje smo dobili iz pravnosnažnih presuda donetih u krivičnim postupcima 20 osnovnih sudova u Srbiji, potvrđuju učestalost izricanja uslovnih osuda. Kao osnovni metod istraživanja koristili smo pravo na slanje zahteva za pristup informacijama od javnog značaja². Da bi smo dobili objektivniju sliku rada sudova na teritoriji Republike Srbije zahteve smo poslali u 20 osnovnih sudova (geografski kriterijum – AP Vojvodina, istočna, zapadna, južna i centralna Srbija).

Glavni cilj istraživanja predstavlja utvrđivanje metoda određivanja sankcija, vrste izrečenih sankcija i obrazloženja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti kako bi se promenila kaznena politika sudova i da bi se objektivnije uzimale u obzir činjenice koje utiču na određivanje olakšavajućih i otežavajućih okolnosti. Kroz analizu pravnosnažnih presuda zaključili smo da postoji nekoliko ključnih problema u borbi protiv nasilja u porodici koji bi trebalo da budu predmet rasprave.

Prvi problem koji je uočen vezan je za odgovore na zahtev za pristup informacijama od javnog značaja. U zahtevu smo nedvosmisleno istakli da nam je, radi naučnog rada, potrebna informacija o krivičnim i parničnim postupcima kao i kopije pravnosnažnih presuda u oblasti nasilja u porodici³, ali nismo dobili ni jedan podatak o parničnim postupcima i presudama.

Drugi učestali problem se javlja kod utvrđivanja olakšavajućih okolnosti. Zaključili smo da se, bez obzira na način izvršenja krivičnog dela i posledice kao olakšavajuća okolnost uzima činjenica da je

² Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja čl. 15 st. 1 („Službeni glasnik RS“ br. 120/04)

³ U zahtevu smo se pozvali na članove Krivičnog zakonika i Porodičnog zakona.

lice bilo u alkoholisanom stanju⁴. Zatim, nejasno je zašto se smatra da su godine starosti, bez obzira da li je osoba mlađa ili starija (osoba rođena 1953. godine), relevantne kao argument za ublažavanje kazne. Takođe, veoma često se pojavljuje termin „relativno mlada osoba“ koji se odnosi na osobe rođene od 1970 – 1982. godine, dok se u pojedinim presudama o osobama rođenim u istom periodu govori kao „mladim osobama“. U svim presudama koje smo dobili navodi se da su počinioci bili svesni svojih postupaka i da su hteli izvršenje krivičnog dela, u pojedinim presudama se kao olakšavajuća okolnost uzima njihovo kajanje⁵.

Od otežavajućih okolnosti jedino se navodi ranija osuđivanost, mada se u većini presuda navodi da otežavajućih okolnosti nema.

Od 15 presuda u kojima je utvrđeno da je nasilje počinjeno u alkoholisanom stanju samo u dva slučaja je izrečena mera bezbednosti lečenja alkoholičara. Podaci iz presuda pokazuju da se u 95% slučajeva nasilja vrše samo pod dejstvom alkohola.

Novčana kazna u iznosu od 80.000 dinara izrečena je samo u jednom slučaju. Međutim, ostaje nejasno zašto je počiniocu koji je već osuđivan za krivično delo nasilja u porodici i kome je izricana novčana kazna od 50.000 dinara ponovo određena ista vrsta sankcije. Postavlja se pitanje svrhe kazne i zaštite žrtava?

⁴ Samo je u jednoj presudi alkoholisano stanje navedeno kao otežavajuća okolnost.

⁵ U većini slučajeva je nasilje vršeno više godina.

Tematska sesija 4: Izazovi i dileme u pružanju pomoći žrtvama

Uključenje volontera u rad Odeljenja za organizovanje i pružanje podrške svedocima i žrtvama

Nikica Hamer-Vidmar

*Ministarstvo pravde Republike Hrvatske,
Uprava za probaciju i podršku žrtvama i svedocima,
Sektor za podršku žrtvama i svedocima, Hrvatska*

Pri Odeljenjima za organizovanje i pružanje podrške svedocima i žrtvama, osim zaposlenih, angažovani su i volonteri čiji je zadatak da žrtvama i svedocima svih težih krivičnih dela pruže praktične informacije i emocionalnu podršku. Praksa angažovanja volontera u pružanju podrške žrtvama i svedocima uobičajena je u službama koje se bave pomaganjem žrtvama i u drugim državama. Činjenica je da svedočenje može biti stresno i traumatsko iskustvo, te da žrtve i svedoci zbog svega što su prethodno preživeli pre, tokom i nakon svedočenja doživljavaju različite emocionalne i fizičke reakcije. Najzastupljeniji osećaji žrtava i svedoka su strahovi, nelagodnost, uznemirenost i anksioznost, ali je moguće i naglo pogoršanje zdravstvenog stanja. Zbog svega navedenog u više se navrata postavljalo pitanje opravdanosti angažovanja volontera u radu Odeljenja za podršku prvenstveno s aspekta njihove obučenosti i osposobljenosti za rad, ozbiljnosti kojom pristupaju radu, te zbog delikatnosti posla u kome učestvuju.

Ovaj rad nastao je kao rezultat istraživanja koje je sprovelo Ministarstvo pravde Republike Hrvatske, a u svrhu utvrđivanja opravdanosti angažovanja volontera pri Odeljenjima za podršku, utvrđivanja njihove motivacije, očekivanja i zadovoljstva volontiranjem, procene osposobljenosti za nošenje sa problematičnim i stresnim situacijama, kao i uticaja njihovog stručnog obrazovanja na sposobnost i kvalitet

obavljanja poslova podrške. Takođe, bilo je važno utvrditi i koliko se volonteri osećaju prihvaćenim od strane radnika suda. Za potrebe istraživanja sastavljena su dva upitnika, jedan za volontere i jedan za radnike Odeljenja za podršku. Upitnik za volontere sastojao se od 29 pitanja otvorenog tipa i višestrukog izbora. Upitnik za radnike Odeljenja sastojao se od 20 pitanja takođe otvorenog tipa i višestrukog izbora. Statistička obrada podataka vršena je pomoću programa SPSS. Od ukupno 195 volontera koji su do sada volontirali pri Odeljenjima za podršku trenutno je aktivnih 97 volontera, od kojih je 69 učestvovalo u istraživanju, kao i 6 radnika Odeljenja za podršku. S obzirom da je obrada rezultata u toku, preliminarni rezultati pokazuju da je opravdano angažovanje volontera pri Odeljenjima za organizovanje i pružanje podrške svedocima i žrtvama. Volonteri se uglavnom osećaju prihvaćenim na sudu te je potrebno i dalje nastaviti sa praksom organizovanja redovnih supervizija i edukacija za volontere, s obzirom na važnost, ozbiljnost i moguću stresnost posla u koji su uključeni.

Volonterizam ili profesionalizacija – primer različitih praksi u pružanju usluga savetovanja u Psihološkom savetovalištu Centra za ratnu traumu

Tamara Boškić

Društvo za zaštitu mentalnog zdravlja ratnih veterana i žrtava ratova 1991-1999. godine – Centar za ratnu traumu, Novi Sad

Rad Centra za ratnu traumu (Centar) sa osobama sa iskustvom rata je započet 1999. godine, inicijativom grupe psihologa i psihijata, koji su volonterskim pružanjem usluga psihološkog savetovanja odgovarali na potrebe građana za psihološkom pomoći nakon katastrofičnih dešavanja 90-ih godina. Nakon 2002. godine, pružanje usluga psihološkog savetovanja na volonterskoj bazi prelazi u honorarno plaćeni rad, da bi nakon 2005. godine ovaj rad ponovo preuzeli volonteri-edukanti u različitim psihoterapijskim pravcima/školama i licencirani psihoterapeuti.

U ovom radu bavićemo se: elementima kompetencije za pružanje usluga psihološkog savetovanja osobama sa iskustvom rata (raz-

ličitost kriterijuma i dileme; kompetencije volontera u službi; potrebe žrtava); definicijom volontiranja i kontekstom za volontiranje u Srbiji (potrebe i mogućnosti za pokretanje dugoročnih volonterskih programa u oblasti pružanja usluga psihološkog savetovanja žrtava u svim društvenim sektorima koji se ovom oblašću bave); opisom modela Psihološkog savetovališta Centra za ratnu traumu (upravljanje radom volontera- volonterski menadžment i organizacione procedure; profesionalne procedure).

Suočavanje sa posledicama mobinga

Drc. dr Vesna Baltezarević

Mr Radoslav Baltezarević

Fakultet za kulturu i medije, Beograd

Dr Srđan Žikić

Prof. dr Jane Paunković

Fakultet za menadžment Zaječar

Mobing je jedan od najtežih negativnih oblika radnog stresa. Žrtve mobinga su izložene različitim socijalnim i psihičkim posledicama. Posttraumatski stres dovodi do toga da se žrtve ne snalaze u novonastaloj situaciji i u nemogućnosti su da se izbore sa sopstvenim emocijama, zbog čega se često povlače u samoizolaciju. Posledice mobinga mogu da budu takvog intenziteta da dovedu do psihofizičkog uništenja žrtve, zbog čega je izuzetno važno da se žrtvama blagovremeno pruži pomoć. Nevladin sektor može da pokrene program psihosocijalne pomoći žrtvama mobinga povezivanjem žrtava i formiranjem grupa za samopomoć. Ovakav oblik pomaganja žrtvama trebalo bi da uključi edukaciju o mobingu i načinima borbe protiv ove pojave, kao i komunikacione treninge. Grupno druženje bi pomoglo žrtvama da budu u stalnom kontaktu sa drugim osobama koje su doživele slične ili istovetne mobing situacije, da međusobno povrate samopouzdanje i da razviju sposobnost da ponovo poštuju sebe i da veruju u svoje sposobnosti.

Zaštita žrtava krivičnih dela protiv životne sredine

Dragan Obradović

Pravni centar za decu i maloletnike, Valjevo

Krivična dela protiv životne sredine kao samostalna grupa krivičnih dela prvi put se pojavljuju u Krivičnom zakoniku Republike Srbije koji je stupio na snagu 1.1.2006. godine. Tek u tom propisu su prvi put na jednom mestu grupisana krivična dela iz bivšeg saveznog zakona, republičkog krivičnog zakona i iz pojedinih zakona iz tzv. „sporednog“ krivičnog zakonodavstva kojima je zaštitni objekt životna sredina.

Prilikom dokazivanja ovih krivičnih dela pored brojnih spornih pitanja i problema sa kojima se susreću pripadnici policije, javnog tužilaštva i sudije, jedno od značajnih pitanja je i ko su žrtve. Kod ovih krivičnih dela potrebno je utvrditi da li je neko iz ove grupe krivičnih dela prouzrokovalo neposredne žrtve, kakve su težine pretrpljene povrede, kakve su posledice krivičnog dela po svojoj prirodi, da li će zagađenje životne sredine prouzrokovati žrtve u budućnosti, da li je nastala šteta i ako jeste kakva šteta i kolika šteta, kao i ko su oštećeni i kakve su štete pretrpeli – materijalne i nematerijalne?

U ovom radu ukazaćemo i na neka karakteristična dela iz ove grupe krivičnih dela i na žrtve tih krivičnih dela.

NVO kao pomoć žrtvama kompjuterskog kriminala

Marjan Jovanović

Udruženje Digitalna forenzika, Sremska Mitrovica

Kompjuterski kriminal kao najsavremeniji pojavni oblik kriminala, polako preuzima sve veći primat u odnosu na konvencionalni kriminal. Pojavni oblici kompjuterskog kriminala svakog dana su sve različitiji, samim tim i broj potencijalnih žrtava raste.

Predmet rada je: šta u biti predstavlja visokotehnoški (kompjuterski) kriminal u današnjem svetu, i kako on dobija karakteri-

stiku svetskog priznatog kriminala. A sve to sagledano kroz osnove kriminologije i fenomenologije kao starije naučne discipline povezane i prepoznatljive u svetu kriminalistike. Razumevanje pojma i predmeta kriminologije, kao i kriminalne radnje kao osnovnu ćeliju nekog tipa kriminala, pomoćiće nam da predstavimo sve elemente kriminalne radnje (predviđenost u zakonu, počinioca, žrtvu) u segmentu kompjuterskog kriminala. Ovo omogućava da se iz starije naučne discipline izvede i dokaže postojanje opasnosti novog pojavnog oblika kriminala.

Kao što je neophodno da svi delovi društva budu uključeni u prevenciji i borbu protiv svih oblika kriminala, tako je neophodno da i NVO-e kao nerazdvojni deo našeg društva, prihvate na sebe teret prevencije i borbe protiv kompjuterskog (visokotehnološkog kriminala). Pomoć žrtvama tj.potencijalnim žrtvama treba da se ogleda u svim oblicima, kako preventivnim tako i represivnim, da bi se što bolje odupreli ovoj vrsti kriminala. Zaključno sa gore navedenim cilj ovog rada je da pokaže neminovnost uključjenja NVO-a u aktivnoj pomoći žrtvama kompjuterskog kriminala.

Tematska sesija 5: Deca i stari kao žrtve

Deca žrtve nasilja u porodici – primena Zakona o maloletnicima u pravosudnoj praksi sudova i tužilaštava u Vojvodini

Vanja Macanović

Autonomni ženski centar, Beograd

U radu su predstavljeni rezultati istraživanja čiji je cilj da ispita primenu posebnih odredbi o zaštiti maloletnih lica kao oštećenih u krivičnom postupku (Deo treći, čl. 150 do 157 Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica) u slučajevima koji su pokrenuti zbog krivičnog dela iz čl. 194 Krivičnog zakonika (nasilje u porodici). Istraživanje je obuhvatilo uvid u spise 300 sudskih i 300 tužilačkih predmeta, izabranih slučajnim uzorkom, koji su oformljeni u periodu od 1. januara 2008. godine do 1. juna 2010.g. i sprovedeno je u 8 osnovnih sudova i tužilaštava u Vojvodini. Istraživačkim upitnikom su bila obuhvaćena i pitanja vezana za saradnju sudova, tužilaštava i Centara za socijalni rad, u skladu sa Posebnim protokolom o postupanju pravosudnih organa u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja. Rezultati istraživanja treba da omoguće uvid u pravne aspekte delovanja krivičnopravnog mehanizma zaštite od nasilja u porodici kada su deca direktne ili indirektno žrtve ovog krivičnog dela, sa posebnim osvrtom na hitnost postupka, način i mesto saslušanja maloletnika kao oštećenih i psihološko-psihijatrijsko veštačenje maloletnika.

Da li su (samo) stari žrtve?

Olivera Kuljić

Osnovni sud, Zrenjanin

Obično se govori da su u tranziciji stari najveće žrtve jer su nemoćni, često bolesni i upućeni na pomoć mladih. Upozorava se da im se dovoljno ne uzvraća za ono šta su dali društvu i porodici.

Drugi tvrde da su mlade generacije najveće žrtve. Govori se o drastičnom rastu mladog stanovništva u zemljama Trećeg sveta i ubrzanom starenju industrijskog sveta. Oba trenda narušavaju generacijsku pravdu, odnosno jednaka prava za sve generacije u privredi i politici. Zato što danas u Evropi ima više ljudi iznad 60 nego ispod 15 godina, prognoza je UN da će Azija dostići istu srazmeru 2040, a američki kontinent nešto kasnije. Takođe se računa da će sredinom 21.veka u svetu biti više ljudi iznad 50 nego ispod 15 godina. Dakle, sa starenjem društva menja se međugeneracijski odnos davanja i uzimanja. Rastu troškovi lečenja i nege starih što pojačava pritisak na mlađe radno aktivno stanovništvo zato što ono mora sve više da izdvaja za stare. Menja se generacijska solidarnost i nastaju novi sukobi između generacija.

Treća struja opominje da je u tranziciji najveća žrtva tzv. „sendvič generacija”, pripadnici srednjeg doba, koji moraju istovremeno da vode računa o deci, koja se sve teže osamostaljuju, i o nemoćnim roditeljima.

Ko je u pravu? Ima li uopšte smisla raspravljati o tome koja je generacija ugroženija? Ili je bolje postaviti pitanje: ima li generacijske pravde danas više nego ranije? Da li prevladava generacijska solidarnost ili konkurencija između generacija? Ne može se dati univerzalni odgovor. U raznim državama je različita generacijska solidarnost i različit je obim sukoba generacija. Ovde će se deo odgovora dati analizom generacijskog aspekta parnica iz vlastitog sudijskog iskustva.

Viktimizacija starih u institucionalnom i porodičnom okruženju

Ljiljana Stevković

*Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
i Viktimološko društvo Srbije*

Jelena Dimitrijević

*Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
i Viktimološko društvo Srbije*

Viktimizacija starih lica predstavlja ozbiljan i nedovoljno naučno rasvetljen društveni problem. Finansijska, fizička i emocionalna zavisnost od članova uže porodice ili lica koji se staraju o njima, dovodi staru osobu u rizik od viktimizacije različitim vidovima nasilja. Naš rad ima za cilj da predstavi rezultate istraživanja o nasilju nad starima u porodici i institucijama socijalne zaštite za stara lica. Istraživanje je realizovano na uzorku od 200 muškaraca i žena od 60-84 godine, smeštenih u jednom državnom i dva privatna gerontološka centra na teritoriji Beograda i Pančeva. Segment istraživanja koji se odnosi na viktimizaciju starih porodičnim nasiljem realizovan je na uzorku od 100 ispitanika i ispitanica koji su odabrani metodom slučajnog izbora i anketirani u svom porodičnom domu. Kod određivanja pojma i granica starosti imali smo u vidu sva neslaganja i nedoumice brojnih autora i odlučili se da kao donju granicu uzmemo uzrast od 60 godina.

U uvodnom delu rada ćemo se ukratko osvrnuti na metodološki okvir istraživanja. Potom ćemo prikazati rezultate koji se odnose na rasprostranjenost, oblike, karakteristike i posledice nasilja kojem su stare žene i muškarci izloženi u ustanovama socijalne zaštite i unutar porodice.

Viktimizacija i delinkvencija: analiza rezultata Ankete sa samoprijavlivanjem maloletničke delinkvencije u Beogradu

Jelena Dimitrijević

*Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
i Viktimološko društvo Srbije*

Nikola Petrović

*Visoka medicinska škola strukovnih studija „Milutin Milanković“
i Viktimološko društvo Srbije*

Cilj rada je predstavljanje jednog dela rezultata pilot istraživanja maloletničke delinkvencije u Beogradu, zasnovanog na primeni ankete sa samoprijavlivanjem maloletničke delinkvencije. Konkretnije, fokus je na analizi veze viktimizacija-delinkvencija kod beogradskih srednjoškolaca. Naime, istraživanje je sprovedeno od strane Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerziteta u Beogradu, a u okviru nastave iz predmeta Maloletnička delinkvencija. Istraživanje je realizovano u tri srednje škole u Beogradu: Prvoj beogradskoj gimnaziji, Elektrotehničkoj školi „Stari grad“ i Tehničkoj školi „Drvo art“, a na prigodnom uzorku od 257 učenika. U istraživanje su bili uključeni učenici po jednog odeljenja sva četiri razreda Gimnazije, dok su, kada su u pitanju srednje stručne škole, uzorkom bili obuhvaćeni učenici po jednog odeljenja I i III godine trogodišnjih smerova, odnosno II i IV godine četvorogodišnjih smerova. Istraživanje je u dogovoru sa predstavnicima psiho-pedagoških službi odabranih škola realizovano tokom poslednje dve nedelje aprila 2010. Iako su predmetni profesori bili informisani o anketiranju, učenici nisu bili unapred obavesteni o istom, već su neposredno pre anketiranja, zamoljeni od strane anketara da popune upitnik. S obzirom da tehnika za saznavanje tamne brojke kriminaliteta-anketa sa samoprijavlivanjem delinkvenata do sada nikada nije primenjivana u kriminološkim istraživanjima u našoj državi, kao instrument za prikupljanje podataka koristili smo upitnik čiju osnovu je predstavljao upitnik koji je 2005. godine primenjen u okviru međunarodne studije samoprijavlivanja maloletničke delinkvencije (ISRD 2 Working Group

(Ed.) (2005). Questionnaire ISRD2: Standard Student Questionnaire. Boston, Hamburg, Utrecht, Warsaw and Zurich: European Society of Criminology: <http://webapp5.rrz.uni-hamburg.de/ISRD/Questionnaires/>). Rezultati dobijeni primenom prilagođene i nešto skraćene verzije originalnog upitnika obrađeni su metodama deskriptivne statistike, Hi-kvadrat testom i Pirsonovom korelacijom uz pomoć kompjuterskog programa SPSS 17.0. Kako je reč o prvom istraživanju maloletničke delinkvencije ovoga tipa kod nas, autori će, osim predstavljanja ključnih rezultata, ukazati na značaj primene ankete sa samoprijavlivanjem, njene prednosti, ali i pojedine nedostatke.

RADIONICE

Radionica 1: Službe za pomoć i podršku oštećenima i svedocima

Prevenција sekundarne viktimizacije u radu sa žrtvama nasilja i sindroma izgaranja zaposlenih – institucionalizovani pristup

Jasmina Ilić

Misija OEBS u Srbiji

Mr sci. dr Sanja Nikolić

Institut za mentalno zdravlje Beograd

U Srbiji trenutno ne postoji institucionalizovani sistem podrške oštećenima i svedocima u krivičnim postupcima. Osim službe za pomoć i podršku pri Odeljenju za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, najznačajniju ulogu u pružanju podrške imaju razne nevladine organizacije. Misija OEBS u Srbiji osmislila je sistemski projekat osnivanja službi za pomoć i podršku oštećenih i svedoka pri višim i apelacionim sudovima u Srbiji. Implementacija ovog projekta doprineće sistemskom rešenju ovog pitanja kroz institucionalizaciju sistema službi u pravosudni sistem Srbije.

Podrška oštećenima i svedocima predstavlja jedan od osnovnih elemenata restorativne pravde te je prepoznat izuzetan značaj senzibilizacije učesnika za afirmativnije i iscrpnije sagledavanje i razumevanje ove oblasti, kao i otvorenost za nove i važne perspektive. Saradnja između institucija države na postizanju ovog cilja uz saradnju sa nevladinim sektorom predstavlja okosnicu funkcionisanja buduće mreže podrške.

Nasilje je zastrašujući, destruktivan fenomen. Profesionalac je u iskušenju da se distancira, odvoji i ne bavi adekvatno eksploracijom i/ili terapijom nasilja. Pridev „nasilan” i „fizički zlostavljan-a” stigmatizuje socijalni identitet i žrtve i nasilnika. Dva bazična mo-

dela nasilja – linearni i cirkularni, determinišu okvir za razmatranje konteksta, rizika, odgovornosti i saradnje. U radu sa nasiljem neophodan je kontinuiran proces procene rizika i relacionog aspekta mogućeg budućeg nasilja. Obrasci ponašanja koji imaju funkciju da ponize, postide i degradiraju drugu osobu naglašeniji su kod zloupotrebe PAS, nedostatka empatije i nedostatka unutrašnje motivacije za promenu. U radu sa nasiljem profesionalac je otvoren, direktivan i uvodi pravila. Saradnja i kooperacija nalaze se u središtu dobre procene rizika i dobrih strategija upravljanja rizikom.

Cilj okruglog stola je posebno isticanje specifičnosti psiholoških aspekata u radu sa žrtvama kao i sa adolescentima i decom, žrtvama nasilja. Interaktivan pristup kreira funkcionalniji kontekst za razumevanje metodologije ispitivanja: otvorena pitanja, pitanja višestrukog izbora, pitanja vezana za snage deteta, pitanja o osećanjima, hipotetička pitanja, rangirajuća pitanja.

Rad u grupi fokusiraće se na funkcionalnije razumevanje individualnih mogućnosti u radu sa nasiljem; usvajanje bazičnih znanja o poziciji svedoka, oštećenih i pomagača kao sastavni deo tranzicione pravde; razvijanje uvida u znanja o sebi i sopstvenim ulogama za uspešnu prevenciju sindroma izgaranja, a sve kroz kratka informativna predavanja, interaktivni rad u radnim sesijama i grupni feed back.

Radionica 2: Kako predajemo viktimologiju

Predavanje viktimologije u Srbiji

Prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu i Viktimološko društvo Srbije

Od svog osnivanja 1997. godine, Viktimološko društvo Srbije se zalagalo za uvođenje nastavnog predmeta viktimologija na univerzitetima. Takođe, od samog početka rada, počeli smo da izdajemo časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu – *Temida*, sprovedi niz viktimoloških istraživanja, objavili mnogo knjiga i stvorili značajnu biblioteku vezanu za tematiku viktimologije.

Danas, viktimologija se uči kao zaseban kurs na četiri fakulteta u Srbiji: Pravnom fakultetu (Univerzitet u Nišu), Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (Univerzitet u Beogradu), na Kriminalističko-policijskoj akademiji i na Fakultetu bezbednosti (Univerzitet u Beogradu). Ja predajem viktimologiju na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju od 2004. godine – prvo u okviru predmeta Kriminologija, a od školske 2008/2009 godine kao zaseban predmet.

U ovom radu fokusiraću se na doprinos Viktimološkog društva Srbije u uključivanju viktimologije u fakultetsku nastavu i na sopstvena iskustva predavanja viktimologije na beogradskom univerzitetu.

Nastava viktimologije u Sloveniji: kurs i njegovi izazovi vezani za sam predmet i zakonodavstvo

Doc. dr Nina Peršak

*Fakultet za krivične nauke i bezbednost,
Univerzitet u Mariboru (Slovenija)*

Ovaj rad će se sastojati u deljenju nekih iskustava univerzitetske profesorke viktimologije (na osnovnim i postdiplomskim studijama) na Fakultetu za krivične nauke i bezbednost iz Ljubljane (Slovenija). Prvi deo prezentacije objasniće kako je predmet viktimologija na pomenutom fakultetu koncipiran, dok će drugi biti usmeren na neke izazove do kojih je došlo. Zbog prirode predmeta koji se predaje, predavač viktimologije je često u rascepu između dva pristupa, jednog baziranog na potrebi da se prenesu postojeće znanje iz viktimologije, teorijska razmatranja i rezultati istraživanja, i drugog koji je više orijentisan ka praksi i nudi studentima oruđa sa kojim mogu da rade na polju viktimologije, razvijajući njihove veštine da rade sa žrtvama, itd. Drugi pristup uključuje različite tehnike usmerene na senzibilisanje studenata na viktimološko iskustvo, posebno vezano za nevidljive ili skrivene viktimizacije. I pored toga što su oba ova pristupa i obe teme uključene u kurikulum viktimologije, ostaje pitanje u kojoj meri, ako uopšte, bi student trebalo da bude ispitan vezano za veštine pomenute u drugom pristupu. Da li senzitivisanost i veštine prigodne za rad sa žrtvama igraju neku ulogu i, ako je odgovor pozitivan, koliko utiču na konačnu ocenu? Ako ništa, predavač bi trebalo da bude oprezan zbog moguće pristrasnosti koju bi mogao/mogla imati tokom ispitivanja.

Druga tema o kojoj će biti reči u ovom radu, tiče se izazova vezanih za zakonodavstvo koji utiču na univerzitetski kurikulum, posebno bolonjsku reformu, čiji je rezultat, pored ostalih, bio i da pruži studentima različite obrazovne osnove – „šansa za prelaz,” odnosno priliku da prošire svoje studije u drugom smeru od onog koji su prvobitno odabrali. Iako je to nesumnjivo dobrodošao potez, kada je u pitanju obrazovna fleksibilnost, on ipak ima određene nedostatke (npr. uticaj koji vrši preko složenosti predmeta) koji će u nastavku biti diskutovani.

Viktimologija kao izborni predmet na Pravnom fakultetu u Nišu

Prof. dr Slobodanka Konstantinović-Vilić

Pravni fakultet, Univerzitet u Nišu

Viktimologija je uvedena kao izborni predmet na Pravnom fakultetu u Nišu nastavnim planom za školsku 2003/2004 godinu. Ovim nastavnim planom je predviđeno da se viktimologija kao izborni predmet iz teorijsko-metodološke grupe predmeta predaje na III ili IV godini osnovnih studija.

Cilj predmeta je postavljen kao sticanje naučno relevantnih teorijskih i praktičnih saznanja o pitanjima vezanim za žrtve kriminaliteta i žrtve svih oblika stradanja ljudi, karakteristikama pojedinih kategorija žrtava, oblicima viktimizacije, teorijskim objašnjenjima uzroka viktimizacije, oblicima zaštite žrtava kroz krivičnopravni sistem i rad službi za pomoć i podršku žrtvama, kao i prevenciji viktimizacije.

Oblici i metodi nastave su predavanja, vežbe, terenska nastava i individualne konsultacije. Na predavanja se pozivaju stručnjaci i praktičari koji se u svom radu bave žrtvama. Na vežbama se odvija interaktivni rad kroz diskusije i debate. Analiziraju se seminarski radovi, eseji, istraživanja. Terenska nastava se odvija kroz posetu određenim institucijama koje pomažu žrtvama. Za sada, u okviru literature ne postoji sistematizovan i jedinstven udžbenik viktimologije, što je svakako značajan nedostatak.

Uvođenje viktimologije u raznim ciklusima nastave i metode primenjivane u nastavi i na vežbama iz viktimologije na Fakultetu bezbednosti u Skoplju

Prof. dr Oliver Bačanović

*Fakultet bezbednosti, Skoplje (Makedonija),
Univerzitet „Sv. Kliment Ohridski“*

Viktimologija je na Fakultetu bezbednosti u Skoplju uvedena kao poseban predmet još 1992 godine u okviru tada inoviranog nastavnog plana, izrađenog na osnovu elaborata eminentnog prof. dr Vladimira Vodinića. Na taj način naš fakultet, kao jedinstvena visoko-obrazovna insitucija u oblasti bezbednosti u vreme postojanja SFRJ, postala je i prvi fakultet na bivšim YU prostorima koji je u nastavnim planovima uveo ovaj predmet kao poseban. Znači, skoro dve decenije (sa izvesnim prekidom u periodu kada je fakultet bio ukinut) viktimologija se izučava kao obavezan predmet na našem fakultetu. U početku kao nastavna disciplina i kao deo kriminologije, a kasnije i kao naučna disciplina sa tendencijom njenog osamostaljivanja.

Sprovedenjem bolonjskog procesa na našem fakultetu je uveden drugi ciklus, odn. tzv. master studije u čijim okvirima su viktimološke teme našle svoje mesto, kao značajna dimenzija proučavanja savremenih oblika kriminaliteta uopšte, kao i posebnih oblika kriminaliteta (kao što jer, na primer, trgovina ljudima i krijumčarenje migranata, kriminalitet na štetu dece i maloletnika i dr). Ove godine napravljen je i elaborat za treći ciklus studija odn. za doktorske studije (koji je u fazi akreditacije) koncipirane u vidu modula (ukupno pet), a na jednom/dva od njih viktimologija se izučava kao poseban predmet.

Viktimologiji odgovara primena nove metodike u nastavi, posebno ako se uzme u obzir da je, kao i svaka kriminološka disciplina, pre svega praktična, a ne samo ili prvenstveno teorijska disciplina. U odnosu na primenjene metode u nastavi i na vežbama, osim interaktivnosti kao jednog od metodičkih načela, zaslužuje pažnju i postepena primena nekih drugih i ređe primenjivanih metoda i tehnika kao što je igra uloga i, iako u samom začetku, tzv. klinička

metoda. Pri tome se polazi od potrebe da nastavne sadržine budu usmerene ne samo ka akumuliranju znanja već i ka ovladavanju veštinama, odnosno sticanju praktično upotrebljivog znanja. Takav primer je sa savlađivanjem sadržaja i sticanjem veština povezanih sa sprovođenjem intervjua sa žrtvom krivičnog dela, posebno sa specifičnim kategorijama žrtava (deca, žene i dr.), odnosno određenih vrsta krivičnih dela (na primer, seksualnih delikata). Pri tome se posebna pažnja posvećuje specifičnostima intervjua koje vodi policija, imajući u vidu profil kadrova koje edukuje naš fakultet.

SPISAK AUTORA/AUTORKI

Alempijević Đorđe

e-mail: djolea@fon.rs

Bačanović Oliver

e-mail: oliverb@fb.uklo.edu.mk

Baltezarević Radoslav

e-mail: trilliongarden@yahoo.com

Baltezarević Vesna

e-mail: vesnabal@gmail.com

Boškić Tamara

e-mail: tasshaster@gmail.com

Bošković Goran

e-mail: goranbg@ravangrad.net

Ćopić Sanja

e-mail: scopic@eunet.rs

Đikanović Bosiljka

e-mail: bosiljka_djikaovic@yahoo.com

Damjanović Minja

email: minja.damjanovic@gmail.com

Dimitrijević Jelena

e-mail: jexi1210@gmail.com

Dokmanović Mirjana

email: mirad@eunet.rs

Dragičević-Dičić Radmila

e-mail: dicic@bg.ap.sud.rs

Golubović Nada

email: nada_golubovic@yahoo.co.nz

Hamer-Vidmar Nikica

e-mail: nvidmar@pravosudje.hr

Ilić Jasmina

e-mail: jasmina.ilic@osce.org

Ivanović Jasmina

e-mail: jasmina.ivanovic@minrzs.gov.rs

Janković Miloš

e-mail: milos.jankovic@ombudsman.rs

Jansen Henrica A.F.M.

e-mail: henriette.jansen@gmail.com

Jovanova Nataša

e-mail: natasa.akademija@yahoo.com

Jovanović Marjan

e-mail: adigifor@gmail.com

Konstantinović-Vilić Slobodanka

e-mail: vidav@bankerinter.net

Kowalewski Jacek

email: j.kowalewski@gmail.com

Kuljić Olivera

email: todorunbg@ptt.rs

Lagro-Janssen Toine

e-mail: A.Lagro-Janssen@hag.umcn.nl

Lindgren Magnus

email: magnus.lindgren@tryggare-sverige.se

Lo Fo Wong Sylvie

e-mail: S.LoFoWong@elg.umcn.nl

Macanović Vanja

e-mail: vanja@azc.org.rs

Marinković Darko

e-mail: darkoart2003@yahoo.com

Mijalković Saša

e-mail: mijalkovics@yahoo.com

Mijatović Marina

e-mail: marina.mijatovic@yahoo.com

Mitić Marija

e-mail: marija.mitic@undp.org

Mršević Zorica

e-mail: zorica.mrsevic@ombudsman.rs

Nikolić Sanja

e-mail: sms.nikolic@ptt.rs

Nikolić-Ristanović Vesna

e-mail: vnikolic@eunet.rs

Nikoloska Svetlana

e-mail: svetlananikoloska@hotmail.com

Obradović Dragan

e-mail: dr.gaga.obrad@gmail.com

Otašević Stanislava

e-mail: stanislavao@yahoo.com

Paunković Jane

e-mail: jane.paunkovic@fmz.edu.rs

Peković Slavica

e-mail: spp@bg.vi.sud.rs

Pemberton Antony

e-mail: a.pemberton@uvt.nl

Peršak Nina

e-mail: N.Persak.99@cantab.net

Petrović Nikola

e-mail: nicholas.petrovic@gmail.com

Petrušić Nevena

e-mail: nevena.petrusic@gmail.com

Radmanović Janko

e-mail: radmanovicj@sezampro.rs

Savić Slobodan

e-mail: savkenzi@gmail.com

Simić Snežana

e-mail: snezanas@EUnet.rs

Stevanović Ivana

e-mail: ivana@cpd.org.rs

Stevković Ljiljana

e-mail: stevkoviclj@gmail.com

Vasić Marija

e-mail: csrop@eunet.rs

Vasiljević-Prodanović Danica

e-mail: danica.v@sezampro.rs

Vučić Olivera

e-mail: olivera.vucic@undp.org

Žegarac Nevenka

e-mail: nzegarac@eunet.rs

Žikić Srđan

e-mail: srdjan.zikic@fmz.edu.rs